

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Martin Putsén

Överlåtelser och upplåtelser av upphovsrättigheter

Examensarbete
20 poäng

Handledare:
Reinhold Fahlbeck

Ämnesområde: Immaterialrätt, avtalsrätt

VT 2004

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	2
1 INLEDNING	3
1.1 Presentation av ämnet	3
1.2 Syfte och frågeställningar	3
1.3 Avgränsningar	4
1.4 Metod och material	4
1.5 Disposition	4
2 GRUNDLÄGGANDE UPPHOVSRÄTTSLIGA PRINCIPER	5
3 REGLERINGAR AV UPPHOVSRÄTTSLIGA AVTAL	7
3.1 Introduktion	7
3.2 Tillämpliga lagar	7
3.3 Upphovsrättsliga förfoganden	9
3.4 Överlåtelser och upplåtelser av upphovsrättigheter	10
3.5 Vidareöverlåtelser	12
3.6 Rättsförvärvets omfattning	13
3.7 Avtalstolkning	15
3.8 Beställning av ej existerande verk	17
3.9 Ersättning	17
3.10 Sakrätt	18
3.11 Säkerhetsrätter	19
3.11.1 Introduktion	19
3.11.2 Säkerhetsöverlåtelser	20
3.11.3 Återtagandeförbehåll	21
4 UPPHOVSRÄTTENS FÖRDELNING INOM NÅGRA BRANSCHER	22

4.1	Inledning	22
4.2	IT- och systemleverensavtal	22
4.2.1	Introduktion	22
4.2.2	Systemleveransavtal	24
4.2.3	Datorprogram	27
4.2.4	Parters överväganden	28
4.3	Frilansande journalister och fotografer	30
4.3.1	Frilansande journalister	30
4.3.2	Frilansande fotografer	31
4.4	Reklam	34
4.5	Bokförlags-, film- och musikavtal	37
4.5.1	Introduktion	37
4.5.2	Bokförlagsavtal	38
4.5.3	Avtal på musikområdet	40
4.5.4	Filmavtal	42
5	SAMMANFATTANDE KOMMENTAR	45
6	SLUTORD	48
	LITTERATURFÖRTECKNING	49
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	53

Sammanfattning

En innehavare av en upphovsrättighet kan helt eller delvis upplåta eller överlåta sin rätt att råda över verket. Upphovsrättslagen är huvudsakligen dispositiv och det finns inga formkrav för överlåtelser och upplåtelser av upphovsrätt. De vanligaste förfogandeformerna när en rätt att använda en upphovsrättighet förvärfvas är enkla eller exklusiva licenser, ofta kallade nyttjanderätter. Fullständiga överlåtelser av upphovsrätten förekommer dock också. Möjligheterna att framställa exemplar av upphovsrättsligt skyddade verk, att sprida dessa exemplar på marknaden och rätten att använda sådana verk på olika sätt utgör de ekonomiskt mest betydelsefulla delarna av upphovsrätten.

De flesta branscher är avtalsmässigt reglerade genom standardavtal. I vilken utsträckning standardavtalen används och i vilken utsträckning parterna ändrar i dessa varierar. Exempelvis förekommer ofta specialavtal inom IT-sektorn. Standardavtalen är inte heller alltid heltäckande, ibland finns luckor som parterna får fylla i. Om avtal ändå är oklara, ofullständiga eller oskäligen avtalsrätten regler för hur de ska tolkas. I övrigt regleras de flesta aspekter som aktualiseras vid överlåtelser och upplåtelser av upphovsrättigheter i upphovsrättslagen, köplagen och avtalslagen.

Hur avtalen om överlåtelser och upplåtelser av upphovsrättigheter ser ut inom olika branscher skiljer sig mycket åt. I vilken utsträckning upphovsrätt överförs beror till stor del på branschpraxis. Det är därför svårt att nämna några generella gemensamma punkter för sådana avtal. Några viktiga överväganden som parterna bör göra inför avtalsförhandlingarna är om de avser fortsätta sitt samarbete, t ex genom underhållsavtal, genom fler upphovsrättsöverföringar eller genom att förvärvaren vidareförsäljer produkter eller rättigheter. Det är också viktigt att definiera vilka delar av upphovsrättigheterna som ska överföras så att inte mer rättigheter än nödvändigt överförs och så att parterna vet vilka delar som faktiskt överförts. Upphovsrättsinnehavaren måste också balansera de motstående intressena av att vilja ha så hög ersättning som möjligt samtidigt som denne inte heller vill förlora möjligheten att i framtiden kunna använda verket på avsett sätt och därför inte får överföra för stora delar av upphovsrättigheterna. Förvärvaren vill i sin tur inte heller betala för rättigheter denne inte behöver.

Förkortningar

AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
KöpL	Köplag (1990:931)
NCB	Nordic Copyright Bureau
SAMI	Svenska Artister och Musikers Intresseorganisation
SRAO	Sveriges Radio- koncernens arbetsgivareorganisation
STIM	Föreningen Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå
URL	Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

1 Inledning

1.1 Presentation av ämnet

Upphovsrätten har under de senaste århundradena växt fram ur en vilja att skydda verk, främst ekonomiskt men också från att på olika sätt missbrukas på ett av skaparen önskat sätt. Under denna tid har mycket hänt både vad gäller teknisk utveckling och strukturen på arbetsmarknaden.

Underhållningsindustrin har de senaste årtiondena exploderat och omsätter stora summor pengar varje år. Samtidigt har upphovsrätten ställts inför helt nya medium som i vissa fall krävt omfattande speciallagar, i synnerhet har datorer och internet inneburit stora förändringar. Med den ökade ekonomiska betydelse upphovsrätten fått har också vikten av klart reglerade förhållanden mellan marknadens parter ökat. Upphovsrättslagen¹ (URL) är till största delen dispositiv, vilket innebär att avtal och dess tolkning har stor betydelse på området. Det finns av den anledningen ett stort antal standardavtal för olika delar av upphovsrätten. Lagens dispositivitet i kombination med marknadens behov av detaljregleringar för att passa de speciella förutsättningar som råder inom olika branscher har medfört att det finns många specialkonstruktioner i de upphovsrättsliga avtalen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka regleringar av överlåtelse och upplåtelse av upphovsrätt. Jag kommer därvid att undersöka hur avtalen ser ut inom vissa utvalda branscher. Hur fördelas upphovsrättigheterna mellan avtalsparterna och vilka konsekvenser får det? Vilka regler aktualiseras och vilka överväganden görs? Frågor som kommer att behandlas är vidareöverlåtelse av upphovsrättigheter, avtalstolkning, lagars tillämplighet, hur komplexa avtal med även andra än upphovsrättsliga förfoganden regleras, men även grundläggande element som avvägningar mellan licensiering och total överlåtelse av upphovsrätten kommer att omfattas. Både upphovsrättsliga och avtalsrättsliga frågor kommer därvid att behandlas.

Särskild tonvikt kommer att läggas på IT- och systemleveransavtal eftersom detta område tjänar särskilt bra som exempel på hur upphovsrättsliga och avtalsmässiga problem kan regleras. Området omfattar de flesta av de frågeställningar som aktualiseras och dess branschpraxis är inte lika enhetlig som inom de flesta andra branscher.

¹ Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

1.3 Avgränsningar

Uppsatsens fokus kommer att ligga på sådana ekonomiska transaktioner av upphovsrätten som sker i näringslivet. Såväl fullständiga överlåtelser som licensieringar kommer att behandlas. Det är huvudsakligen den ekonomiska delen av upphovsrättigheterna som kommer att utredas, men även de ideella rättigheterna kommer att belysas i korthet för att visa de begränsningar överlåtelser har. Så kallade närstående rättigheter kommer inte att beröras.

1.4 Metod och material

Arbetet med denna uppsats har utförts enligt sedvanlig juridisk metod. Källmaterialet omfattar förarbeten, litteratur, upphovsrättsliga standardavtal på utvalda verksamhetsområden, och i viss mån praxis. Praxis är dock relativt begränsad på området.

1.5 Disposition

Uppsatsen inleds med en introduktion till de relevanta upphovsrättsliga reglerna. Sedan följer ett avsnitt om den rättsliga regleringen av avtal som behandlar övergångar av upphovsrätt och upphovsrättsliga förfoganden. Därefter följer en genomgång av hur upphovsrättsövergångar regleras i vanligt förekommande avtal inom några specifika branscher. Jag kommer därvid särskilt att belysa systemleveransavtal. Uppsatsen avslutas med en sammanfattande kommentar och ett slutord.

2 Grundläggande upphovsrättsliga principer

När en upphovsman skapar ett verk uppkommer upphovsrättsligt skydd omgående och automatiskt. Huvudregeln är att endast fysiska personer kan få upphovsrätt till verk. Företag kan således normalt inte skapa upphovsrättsligt skyddade verk, det är däremot vanligt att företag genom anställningsavtal automatiskt övertar de ekonomiska rättigheterna till ett verk omedelbart efter dess skapande. Även juridiska personer kan i undantagsfall vara upphovsmän, exempelvis i egenskap av ursprungliga producenter till ljud- och bildupptagningar eller databaser.² Det är därför inte alltid fysiska personer som är ursprungliga rättsinnehavare även om det är det absolut vanligaste.

Det upphovsrättsliga skyddet kan delas upp i två olika delar, en ekonomisk och en ideell. Båda dessa delar återfinns ursprungligen hos upphovsmannen. Den ekonomiska delen av upphovsrätten medför en exklusiv rätt för upphovsmannen att ge ut, mångfaldiga och distribuera eller på annat sätt offentliggöra exemplar av ett verk för allmänheten. Detta medför att det motsatsvis är förbjudet för andra att framställa nya exemplar av verket genom t ex kopiering utan upphovsmannens medgivande.³ Det är i det sammanhanget också viktigt att skilja mellan upphovsrättigheterna till ett verk och rättigheterna till ett fysiskt exemplar av upphovsrättsligt skyddat material. Även om rätten till ett fysiskt exemplar har överlåtits genom exempelvis en försäljning ligger upphovsrättigheterna kvar hos upphovsmannen. För att kunna mångfaldiga verket eller göra det tillgängligt för allmänheten på något av de sätt som URL omfattar krävs ytterligare ett avtal där rätten till den aktuella delen av den ekonomiska upphovsrätten överläts eller upplåts.

Rätten att framställa exemplar av skyddat material och rätten att sprida dessa exemplar på marknaden utgör de mest betydelsefulla delarna av den ekonomiska rätten. Att fästa ett verk på en ny bärare är att anse som en framställning av ett exemplar, även om det nya exemplaret har en annan form än den ursprungliga, t ex en målning som avbildar ett foto eller en dramatisering av en dikt.⁴ Tillstånd från rättsinnehavaren krävs därför i dessa fall.

Normalt får exemplar av upphovsrättsligt skyddade verk överlåtas fritt när de väl satts på marknaden av rättsinnehavaren. För överlåtelser av upphovsrättigheter gäller däremot ett vidareöverlåtelseförbud. Om inte

² Renman Claesson, s 158

³ Jfr 2 § URL

⁴ Jfr 2 § 1 och 2 st URL

annat har avtalats får därför en förvärvare av en upphovsrätt inte överlåta dem vidare.⁵

Den ideella rätten skiljer sig avsevärt från den ekonomiska. Den viktigaste skillnaden är att den som huvudregel inte går att överlåta. Lagreglerna om de ideella rättigheterna är tvingande och avtal som stadgar att den ideella rätten överlåts i sin helhet är därmed ogiltiga.⁶ De ideella rättigheterna är av tre slag, namngivningsrätt, respekträtt och skydd mot ändringar.⁷

Namngivningsrätten ger upphovsmannen en rätt att få sitt namn angivet i den omfattning och på det sätt god sed kräver. En prövning görs för det enskilda fallet med utgångspunkt i de specifika förhållandena och vad som anses normalt i motsvarande situation.⁸ Ett exempel i praxis är NJA 1993 s 263 där ursprungsarkitekternas signaturer togs bort från originalritningarna när en byggnad ändrades och den nya arkitektens namn sattes dit istället. Detta förfarande ansågs utgöra brott mot namngivningsrätten.

Respekträtten ger upphovsmannen en rätt att motsätta sig kränkningar av dennes verk. Normalt kan en förvärvare av en sak efter överlåtelsen använda det exemplaret enligt eget tycke om inget annat avtalats. För upphovsrättsligt skyddade verk gäller dock att verket inte får ändras eller användas på sätt eller i sammanhang som är kränkande för upphovsmannen. Prövningen av om en viss användning av ett verk ska anses kränkande eller inte grundas på en avvägning mellan upphovsmannens behov av att få sitt anseende skyddat och förvärvarens behov av att kunna använda verket som denne vill. Andra omständigheter som beaktas vid bedömningen är verkets syfte, vilken sorts rättighet förvärvaren skaffat sig, exempelvis om det är ett tidsbegränsat lån eller ett förvärv, och hur situationen ser ut i övrigt, t ex om det fanns några överenskommelser mellan parterna om hur verket skulle användas.⁹ I NJA 1974 s 94 använde ett filmbolag reproduktioner av en konstnärs verk föreställande nakna kvinnor som ram runt en reklamaffisch för en pornografisk biograf. Användningen ansågs av HD vara en kränkning av konstnärens ideella rättigheter.

Ett verk får inte heller utan tillåtelse ändras, t ex retuscheras, beskåras eller annars genom datoranvändning manipuleras på ett sådant sätt att upphovsmannens anseende tar skada. Byggnader och bruksföremål får dock alltid ändras utan tillstånd. Prövningen sker liksom för respekträtten genom en sammanvägning av de aktuella omständigheterna och vad som är normalt i liknande situationer.¹⁰

⁵ Jfr 28 § URL

⁶ Jfr 3 § 3 st URL

⁷ Jfr 3 § URL

⁸ Jfr 3 § 1 st URL, Rosén, s 115-120 och Carlén-Wendels, s 51-52

⁹ Jfr 3 § 2 st URL, Rosén, s 115-120, Renman Claesson, s 162 och Carlén-Wendels, s 53-55

¹⁰ Jfr 3 § 2 st och 26 c § URL, Rosén, s 116-120 och Carlén-Wendels, s 53-55

3 Regleringar av upphovsrättsliga avtal

3.1 Introduktion

En upphovsman kan helt eller delvis upplåta eller överlåta sin rätt att råda över sitt verk, vilket innebär att det inte alltid är upphovsmannen som är rättsinnehavare. De ekonomiska rättigheterna kan överföras till annan främst genom arv, försäljning, licensavtal eller anställningsavtal. Det finns inga formkrav på upphovsrättsavtal och de registreras inte heller i något centralt arkiv.¹¹ På området råder avtalsfrihet och upphovsrättigheter kan överlåtas fullkomligt eller upplåtas för nyttjande alltefter parternas önskemål. Fastän stora delar av URL:s regler är dispositiva är området ändå relativt styrt genom olika branschavtal och standardavtal.¹² Variationen mellan avtal inom olika delar av upphovsrätten kan vara stor. Detta beror på att de områden som omfattas till sin karaktär är rätt olika.

Systemleveransavtal omfattar t ex ofta både upphovsrätt i form av program och försäljning av datorer och annan hårdvara samt underhåll av dessa. Ett förlagsavtal omfattar däremot bara rättigheten att använda en upphovsmans verk på ett visst bestämt sätt, t ex trycka en bok i viss begränsad upplaga och sälja den. Några av de vanligaste avtalstyperna är förlagsavtal, licensavtal, olika produktions- och försäljningsavtal och uppdragsavtal.¹³

Avtalens innehåll är avgörande för både de obligations- och sakrättsliga följderna. Några generellt sett viktiga områden att reglera är nyttjandeformen av rättigheten, dess exploatering, hur avbetalningar och ägande löses vid utmätning och konkurs, vem som är rättsinnehavare samt över- eller upplåtelsens omfång.

3.2 Tillämpliga lagar

Den centrala lagen för överlåtelser av upphovsrätt är URL. Lagstiftaren har lämnat stort handlingsutrymme för parterna, men några tvingande regler finns. De viktigaste är regleringarna av de ideella rättigheterna och ersättningar. Det är i viss mån oklart vilka lagregler som därutöver är tillämpliga på upphovsrättsliga avtal. Dels är en upphovsrättighet svår att klassificera, dels kan ett upphovsrättsavtal innehålla klausuler av flera olika slag.

¹¹ Rosén, s 107

¹² Rosén, s 19-20

¹³ Persson och Wolk, s 41-42

Klart är emellertid att förutom URL är också avtalslagen¹⁴ (AvtL) tillämplig på upphovsrättsliga avtal eftersom dessa räknas till förmögenhetsrätten.¹⁵ Eftersom AvtL är anpassad till handel med varor finns det relativt få regler i lagen som direkt kan tillämpas på avtal om förvärv av upphovsrättigheter. Det är därför främst genom dess instrument för avtalstolkning avtalsrättens regler har betydelse här.¹⁶ Även om standardavtal ofta används förekommer ibland mindre ändringar i dessa för att anpassa dem efter parternas önskemål. Eftersom möjligheterna för parterna att utforma sina avtal efter vad som passar varje individuell situation är stora är tolkning av upphovsrättsliga avtal av stor vikt.

Köplagen¹⁷ (KöpL) gäller vid köp eller byte av lösa saker och lös egendom och är enbart tillämplig på avtal som omfattar överlåtelser. Enligt Rosén kan KöpL eventuellt tillämpas på fullständiga överlåtelser av upphovsrätt. Det är däremot oftast olämpligt att använda KöpL direkt eller analogt vid licensförhållanden eftersom de normalt är av tidsbegränsad längd och ett köp därför inte kan anses ha kommit till stånd. Också Koktvedgaard och Levin anser att KöpL:s regler bör användas med stor försiktighet. Trots att KöpL torde vara tillämplig på fullständiga immaterialrättsöverlåtelser bör dess regler inte användas enligt dess ordalydelse vid upphovsrättsliga förvärv. Enligt Koktvedgaard och Levin bör bara mer allmänna regler användas, och då endast om de har en så allmän avtalsrättslig prägel och är så flexibla att de kan anpassas till skiftande förhållanden. Detta gäller främst regler om avtalsbrott och vilka krav parterna kan ställa på motparten i fråga om t ex leveranstider och annat. Allmänna avtalsvillkor, branschpraxis och sedvanerättsliga principer har därför klart högre relevans för upphovsrättsliga avtal än KöpL. Det går dock inte helt att bortse från KöpL, exempelvis kan det gå att dra paralleller mellan beställning av ett nytt skräddarsytt datorprogram och beställningsköp av lösa saker eller lös egendom. Åtminstone vissa köprättsliga principer kan därför troligen anses tillämpliga.¹⁸

Om flera olika slags egendom ingår i ett köp provas de sakrättsliga konsekvenserna för var sak separat. Vid köp av en maskin som innehåller upphovsrättsligt skyddade program anses det dock vara en integrerad funktion av de båda som säljs. KöpL är då tillämplig med vissa modifieringar och måste alltså även i sådana fall tillämpas med viss försiktighet.¹⁹ Om dessutom service ingår i köpet av ett program är KöpL inte tillämplig om servicen utgör en övervägande del av köpet.²⁰ Ett exempel på detta är systemleveransavtal som ofta innehåller flera olika sorters rättsliga förfoganden. Det är i dessa avtal vanligt med överlåtelse av hårdvara på vilken KöpL blir tillämplig, men det är också vanligt att ett

¹⁴ Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

¹⁵ Rosén, s 16

¹⁶ Rosén, s 78-79 och 81

¹⁷ Köplag (1990:931)

¹⁸ Rosén, s 79-81, Koktvedgaard och Levin, s 385-386 och Persson, s 265-267

¹⁹ Persson, s 265-266

²⁰ Jfr 2 § KöpL och Persson, s 267

system eller datorprogram överläts. Den delen behandlas då separat, som en överlåtelse av en upphovsrätt. Sammanfattningsvis kan konstateras att gränsdragningen för i vilken utsträckning KöpL är tillämplig är oklar.²¹

3.3 Upphovsrättsliga förfoganden

Portalparagrafen i URL, 1 kap 2 §, ger upphovsmannen en exklusiv rätt att förfoga över sitt verk. Förfogandet delas upp i två former, dels exemplarframställning, dels rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten.²²

Rätten till exemplarframställning innebär att upphovsrättsinnehavaren har en exklusiv rätt att i stor eller liten skala göra kopior ett verk. Rättigheten har dock till viss del inskränkts i lagtexten, t ex får offentliggjorda verk kopieras för eget bruk. Undantagen till denna inskränkning är dock relativt omfattande. Datorprogram får exempelvis inte kopieras alls och musik och filmer får inte kopieras av eller för någon utomstående som inte äger ett exemplar av verket.²³ Ett annat undantag är att exemplar får framställas för undervisningsverksamhet.²⁴

Exemplarframställning omfattar alla slags kopior, även digitala, det avgörande är om de fixeras. Om ett verk sparats på en hårddisk eller har skrivits ut anses exemplar ha framställts. Det kan också vara att anse som ett tillgängliggörande för allmänheten om det går att få tillgång till datorns innehåll genom ett nätverk eller internet.²⁵ De exakta avgränsningarna är dock fortfarande inte klart juridiskt fastställda, t ex är det oklart hur stor varaktighet som krävs.²⁶

Rätten att göra verket tillgängligt omfattar offentligt framförande, försäljning, uthyrning, utlåning, offentlig visning eller annan spridning till allmänheten.²⁷ Offentligt framförande kan ske direkt, t ex genom framförande av musikaliskt verk under en konsert och indirekt genom ett återgivande av ett framförande, t ex en inspelning på CD-skiva. Begreppet offentlig ges en vid tolkning; det krävs en klar begränsning i offentlighet för att ett framförande inte ska anses vara offentligt. Exempelvis anses radiomusik i en affär vara ett offentligt framförande. Även framförande inför en större sluten krets i förvärvsverksamhet räknas som ett tillgängliggörande för allmänheten.²⁸ Begreppet försäljning ges också en vid tolkning, det kan tom räcka att lagervålla en vara för att den ska anses vara

²¹ Jämför även med resonemanget i kap 3.11 om säkerhetsrätter.

²² Reglerna om upphovsrättsliga förfoganden återfinns i 2 kap URL.

²³ Jfr 12 § URL

²⁴ Jfr 13, 14 och 18 §§ URL. För en utförligare redovisning av alla undantag till rätten att mångfaldiga, jfr 12-18, 22-26, 26 a, b, e, g och h §§ URL.

²⁵ Prop 1996/97:111, s 31-32 och prop 1988/89:85, s 23-24

²⁶ Jfr 2 § 1 och 2 st URL och Rosén, s 87-89

²⁷ Jfr 2 § 1 och 3 st URL

²⁸ SOU 1956:25, s 304 och 307, Rosén, s 90-91 och 2 § 3 st URL

utbudet till försäljning.²⁹ Rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten tillkommer som huvudregel rättsinnehavaren exklusivt.

Huvudregeln vid förvärv av en rättighet att framföra ett verk offentligt återfinns i 30 § URL. Sådana förvärv ger om inte annat avtalats en icke-exklusiv rättighet och gäller i tre år. Denna regel är dispositiv, men om exklusivitet under en längre tidsperiod avtalats och verket inte har använts efter tre år är klausuler om ensamrätt inte längre tillämpliga och upphovsmannen kan återigen förfoga över verket. Förvärvaren har dock i sådana fall kvar en icke-exklusiv licens som ger en rättighet att framföra verket, men hinder föreligger inte för upphovsmannen att samtidigt upplåta den till andra. Det finns alltså i lagen en klar avsikt att omöjliggöra att verk blockeras av en förvärvare. Det kan eventuellt gå att avtala bort regeln om att verket ska användas inom tre år om det är fråga om en exklusiv licens som gäller för verkets hela skyddstid. Utifrån paragrafens lydelse och dess till synes blandade karaktär av dispositiv och tvingande natur anser Rosén att en längre avtalad tid kan bli giltig beroende på hur omständigheterna i det enskilda fallet ser ut.³⁰

Rätten att sprida exemplar som satts på marknaden omfattar inte uthyrningar. Uthyrning eller annan liknande rättskonstruktion mot betalning kräver tillstånd från rättighetsinnehavaren. Undantagna denna regel är byggnader och brukskonst för vilka uthyrning kan ske utan tillstånd. Uthyrning mellan privatpersoner omfattas inte heller av förbudet.³¹ Datorprogram får dock inte ens lånas ut.³²

3.4 Överlåtelser och upplåtelser av upphovsrättigheter

För att kunna utnyttja de ekonomiska delarna av det upphovsrättsliga skyddet genom att exempelvis mångfaldiga och sälja ett fotografi eller använda ett verk i en reklamkampanj krävs inte äganderätt till objektet. Hela eller en del av den ekonomiska delen av upphovsrätten måste emellertid ha upplåtits eller överlåtits för att sådana förfoganden ska vara tillåtna. Inom näringslivet är det vanligaste att en del av upphovsrätten upplåts genom licensieringar.³³ Licensiering ger förvärvaren en viss överenskommen förfoganderätt och denne kan då använda objektet på ett sätt som annars inte varit tillåtet enligt URL. Sådana förfoganderätter kan vara av många olika slag beroende på vilken rättighet det är förvärvaren vill ha och vilka villkor upphovsmannen ställer upp.

²⁹ Rosén, s 90-91

³⁰ SOU 1956:25, s 304 och 307, jfr med Roséns analys av rättsläget där den inneboende kontradiktionen mellan paragrafens dispositiva natur och dess treårsgräns analyseras mer ingående, Rosén, s 174.

³¹ Jfr 19 § URL och Carlén-Wendels, s 48-49

³² Jfr 19 § 2 st URL

³³ Koktvedgaard och Levin, s 380 och Carlén-Wendels, s 94

Delar av upphovsrätten till ett verk kan överlåtas var för sig. Dessutom kan en tidsmässig uppdelning ske på så sätt att ett nytt avtal tar vid när ett annat går ut eller så att överlåtelsen gäller ett visst antal utnyttjanden. Överlåtelser eller upplåtelser av upphovsrättigheter kan begränsas på huvudsakligen fyra olika sätt. De kan avgränsa tidsrymden för vilken avtalet ska gälla, vilka geografiska områden det ska gälla, definiera de förfogandeformer, t ex upplagestorlek, som överförs och dessutom kan styrkan hos den förvärvade rättigheten varieras, vilket huvudsakligen sker genom exklusiv eller enkel licensiering.³⁴

Om avtalet omfattar tidsmässiga begränsningar är det viktigt att reglera vad som händer efter kontraktstidens utgång, exempelvis med kvarvarande lager. Exklusiviteten kan också gälla olika distributionsformer såsom cd eller kassettband för musik och inbunden bok eller pocket för ett litterärt verk.³⁵ Begränsningarna hos en upplåtelse kan relativt fritt formas efter köparens behov och säljarens önskemål. Alla begränsningar av avtalets omfattning medför dock att upphovsrättigheternas värde på marknaden minskar. Givetvis förekommer det också att hela förfoganderätten överläts. De stora variationsmöjligheterna leder till att avtalen kan se mycket olika ut och att avtalstolkningar därmed får stor betydelse om avtalet inte är tillräckligt tydligt.

En viktig skillnad mellan icke-exklusiva licensieringar och fullständiga överlåtelser är det skydd förvärvaren får gentemot överlåtaren och tredje man. Vid fullständiga överlåtelser kan inte överlåtaren i strid med överlåtelseavtalet överlåta en ny licens till en oberoende tredje man med bindande verkan. Om det däremot bara är en licens som förvärvas är överlåtaren fortfarande rättmätig innehavare av upphovsrätten och en tredje man som tecknar ett avtal som strider mot det första avtalet kan hävda sin rätt att använda den rättighet som förvärvats. Den ursprunglige förvärvaren har då endast att vända sig mot överlåtaren för att kompenseras för kontraktsbrottet.

Vid exklusiva licenser och överlåtelser har också förvärvaren en rätt att träda in i upphovsmannens ställe vid otillåtna nyttjanden av den aktuella rättigheten. Förvärvaren kan då agera rättsligt på upphovsrättslig grund både mot den ursprunglige upphovsmannen och mot tredje man. Detta öppnar för andra sanktioner gentemot både tredje man och den ursprungliga överlåtaren.³⁶ Exempelvis kan åtal endast väckas om rättsinnehavaren begär det.³⁷ Det innebär att innehavare av enkla licenser inte alltid har samma möjligheter att tillvarata sina rättigheter eftersom licensgivaren då fortfarande är innehavare av största delen av upphovsrättigheterna.³⁸

³⁴ Rosén, s 101

³⁵ Rosén, s 95-99

³⁶ Rosén, s 101-102

³⁷ Jfr 59 § 1 st URL

³⁸ Vid uppsåt eller grov oaktsamhet är rättighetsinnehavaren berättigad till skadestånd för både ekonomisk förlust och ideell skada, t ex för känslomässigt obehag, skadat anseende eller minskad trovärdighet, jfr 54 § 2 st URL.

En annan form av avtal som till sin natur skiljer sig en del från licenser är optionsavtal. Optionsavtal används för att ge en förvärvare en rätt att förlänga ett avtal eller att inom viss tidsperiod träffa en överenskommelse om förvärv av rättigheter. Optionsavtal kan användas vid ad hoc situationer. Exempelvis kan försök att skapa ekonomiska förutsättningar för en filminspelning genomföras genom att rättigheterna säljs i denna form, men det är vanligare i längre kontrakt. En musikproducent kan exempelvis i fonogramavtal bekosta inspelningen av en skiva mot en förtursrätt till att teckna avtal om både den aktuella skivan och fler eventuella framtida skivor. Ett optionsavtal är inte liktydigt med en upphovsrättsöverlåtelse. Det gäller således inte gentemot tredje man om upphovsmannen överlätit verket i strid med optionsavtalet. Den förvärvande parten i ett optionsavtal kan vid tvister därför endast vända sig mot säljaren för kontraktsbrott.³⁹

Givetvis måste båda parter vid avtalsförhandlingarna också tänka på att desto mer omfattande en överlåtelse är desto högre blir också dess värde och följaktligen dess pris. En väl genomtänkt strategi för hur upphovsrätten ska förvaltas bör därför finnas. Avtalsparterna bör också tänka på att tillverkningsavtal ofta bygger på överföring av know-how mellan företag. Även vid sådana transaktioner förekommer ofta upphovsrättsligt skyddat material i form av t ex ritningar.⁴⁰

3.5 Vidareöverlåtelser

Trots att huvudregeln i 28 § URL stadgar ett förbud mot vidareöverlåtelser är det i vissa branscher, t ex i reklambranschen, standardförfarande att vidareöverlåta upphovsrättigheter.⁴¹ I dessa branscher är presumtionen omvänd och upphovsmannen måste kunna visa att en överenskommelse om motsatsen träffats för att vidareöverlåtelse inte ska vara tillåten. Det är också vanligt att vidareöverlåtelser är tillåtna vid fullständiga överlåtelser av upphovsrättigheter.⁴² Också vid överlåtelser av en rörelse får upphovsrätt som ingår i rörelsen följa med även om den normalt inte skulle få överlåtas. De ursprungliga avtalsvillkoren gäller dock fortfarande. Även eventuella begränsningar följer med medan ansvaret gentemot den ursprungliga överlåtaren för att t ex avgifter betalas kvarstår hos vidareöverlåtaren.⁴³

Inte heller vid ett förvärv av en förfoganderätt, begränsad eller exklusiv finns normalt någon rätt att överlåta förfoganderätten vidare.⁴⁴

Vidareöverlåtelser av licenser kräver därför licensgivarens medgivande.

³⁹ Rosén, s 106-107, 180 och 188

⁴⁰ Levin, s 363, jfr 1 § 2 st URL

⁴¹ Ett annat undantag är filmverk där alla delar utom musik i viss mån kan vidareöverlåtas enligt Rosén, s 135, jfr även 39 § URL.

⁴² SOU 1956:25, s 289-291, jfr 28 § URL, Persson och Wolk, s 49-50, Rosén, s 134-135 och Henriksson, s 143

⁴³ Renman Claesson, s 166, jfr även 28 § URL

⁴⁴ Koktvedgaard och Levin, s 383

Sådant tillstånd kan dock i efterhand inhämtas från upphovsmannen eller tolkas in i avtalet om det kan antas att samtycke fanns. Det är enligt Renman Claesson vanligt att uppdragsgivare har en generell rätt att vidareöverlåta inskriven i sina standardavtal. En sådan generell rätt kan dock eventuellt jämkas enligt 36§ avtalslagen eller den sk specifiktionsprincipen som stadgar att det som ska omfattas av avtalet ska stå i avtalet.⁴⁵

Det finns inte några uttryckliga lagregler om sakrättsliga effekter av upphovsrättsöverlåtelser. Eftersom en förvärvare av en upphovsrätt inte kan skydda sig genom t ex besittning är den grundläggande regeln dock enligt Rosén att extinktiva förvärv inte förekommer. Tidsprioritet gäller därför alltid och en förvärvare kan aldrig få en vidare rättighet än vad överlåtaren hade. Argument har dock hörts för att detta inte alltid ska gälla, t ex om omfattande produktionsinvesteringar gjorts och dessa inte kan användas utan rättigheterna.⁴⁶ För att säkerställa den rättighet man vill förvärva är det därför viktigt att noga kontrollera att motparten är legal innehavare av de rättigheter som ska köpas eller licensieras. Om säljaren inte var rättmätig innehavare kommer köparens förvärv inte att bli giltigt. Överlåtelser och licensieringar i flera led med sublicensieringar av upphovsrätt är enligt Rosén dessutom relativt vanligt och det kan därför lätt ha uppkommit något rättsligt fel på vägen. Huvudregeln är alltså att ansvaret ligger på rättsöverlåtaren, men det förekommer också rena friskrivningar från dennes sida. Dessutom vill förvärvare ogärna använda resurser på förvärv av rättigheter som inte kan användas och återkrävande av vederlag från säljaren.⁴⁷ Renman Claesson påpekar dock att det av de anledningarna är vanligt med klausuler där säljaren garanterar sin behörighet och åtar sig att ersätta köparens kostnader om behörighet inte fanns vid avtalsslutandet.⁴⁸

3.6 Rättsförvärvets omfattning

Användarlicenser kan delas upp i två huvudgrupper, exklusiva och enkla. De exklusiva innebär en ensamrätt att använda den aktuella rättigheten medan en enkel licens innebär att flera aktörer kan ha likadana licenser. Enkla licenser är av naturen svåra att försvara mot intrång eftersom flera licenser kan existera parallellt. Eftersom det råder fri konkurrens är givetvis värdet av en enkel licens lägre än en exklusiv licens.⁴⁹

Det har i både doktrin och förarbeten diskuterats om det är mer än en akademisk skillnad mellan en exklusiv nyttjanderätt och en fullständig överlåtelse. Båda avtalstyperna kan ge exklusiv förfoganderätt över vissa specificerade områden eller över hela den ekonomiska delen av rättigheten och dessutom talerätt vid ett eventuellt intrång. Enligt Renman Claesson

⁴⁵ Renman Claesson, s 165-166. Mer om avtalstolkningen, bl a specifiktionsprincipen, under kap 3.7.

⁴⁶ Rosén, s 63-64

⁴⁷ Rosén, s 18-19

⁴⁸ Renman Claesson, s 173

⁴⁹ Rosén, s 101-102

görs heller ingen åtskillnad mellan dessa i lagar eller förordningar.⁵⁰ Innehavare av en exklusiv licens kan normalt också försvara sina rättigheter gentemot en ny oberoende part som förvärvat rättigheterna av licensgivaren.⁵¹

Övergången av den ekonomiska rätten är av störst vikt vid förvärv av upphovsrättigheter men även den ideella rätten kan bli aktuell t ex om ändringar i ett verk måste göras. Den ideella rätten kan inte överlåtas och normalt inte heller efterges annat än om det är i begränsad omfattning.⁵² Förbudet mot eftergifter gäller dock utfästelser upphovsmannen gjort innan förfogandet skett. Såväl respekträtten, skyddet för ändringar samt namngivningsrätten kan därför efterges av upphovsmannen eller annan som förvaltar dennes rättigheter så länge det sker efter nyttjandet av upphovsrättigheten. Förvaltare som exempelvis STIM⁵³ skulle därför, om klausuler som möjliggör detta finns med i avtalen med artisterna, kunna träffa sådana avtal. Enligt Rosén används dock sällan denna möjlighet.⁵⁴ Tillstånd måste därför inhämtas från upphovsmannen vid varje nytt sådant tillfälle. Eftergifter innan ett nyttjande är som huvudregel alltså ogiltiga, men tillräckligt preciserade och begränsade ändringar går att tillåta även i förhand. Exempelvis är en tillåtelse att skriva om ett litterärt verk för att göra en film av praktiska skäl ett sådant förfogande som går att godkänna i förhand. Det ska noteras att även tyst medgivande kan ges. Att ett skrivet avtal inte innehåller något om ett sådant medgivande behöver alltså inte innebära att det inte kan tolkas in.⁵⁵ Normalt ska upphovsmannens tillåtelse att göra ändringar specificera vilka ändringar som är tillåtna men i vissa fall anses det underförstått.⁵⁶

En annan regel som inte heller behöver finnas med i avtalet är säljarens lojalitetsplikt. Vid en överlåtelse av upphovsrätt har överlåtaren förutom de avtalade skyldigheterna också en skyldighet att vara lojal mot köparen genom att inte på olika sätt försämra de förutsättningar att använda upphovsrätten som fanns vid avtalsskrivandet.⁵⁷ Också en förvärvare är underförstått tvungen att vid sitt användande av nyttjanderätten visa hänsyn mot redan befintliga licenstagares nyttjanderättigheter.⁵⁸

I anställningsförhållanden eller vid uppdrag från annan är huvudregeln att endast verk som skapats som ett led i arbetet medför att upphovsrätten tillfaller upphovsmannen.⁵⁹ Normalt anses dock anställningsavtal

⁵⁰ SOU 1956:25, s 275-278 och Renman Claesson, s 160-161

⁵¹ Renman Claesson, s 161

⁵² Jfr 3 § 3 st URL

⁵³ Föreningen Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå

⁵⁴ Rosén, s 120-127

⁵⁵ SOU 1956:25, s 127-129

⁵⁶ Renman Claesson, s 162

⁵⁷ Kocktvedgaard och Levin, s 100-101 och 382

⁵⁸ Renman Claesson, s 175-176

⁵⁹ Enda undantaget till det är datorprogram som automatiskt övergår till arbetsgivaren, 40 a § URL.

underförstått innebära att de ekonomiska rättigheterna till en upphovsrätt skapad under arbetstid automatiskt överläts till arbetsgivaren.⁶⁰

Presumtionen är därför att det är arbetsgivaren eller uppdragsgivaren som erhåller rättigheterna. Arbetsgivarens exploatering får dock inte gå utöver det som var vanligt inom branschen då anställningsavtalet tecknades. För uppdragssituationer saknas liknande presumtionsregler om när en upphovsrätt övergått till beställaren.⁶¹

3.7 Avtalstolkning

Huvudregeln inom avtalsrätten är att det som står i avtalet gäller. Problemen uppstår om avtalet är oklart eller inte reglerar det problem som aktualiserats. I förarbetena till URL framhöll lagrådet att i lagens dispositivitet ligger att man ska beakta vad som utan särskilda avtalsföreskrifter framstår som avsett i avtalet.⁶² Det innebär att avtal ska tolkas i ljuset av det syfte som låg bakom dess skapande. Också sådant som inte uttryckligen står i avtalet kan därför tolkas in i det och därmed få företräde framför URL:s dispositiva regler. Även klart etablerad branschsedvana går före presumtionsreglerna i lagen.⁶³ Om dispositiva lagrum avtalas bort i alltför stor utsträckning kan de dock jämkas eller ogiltigförklaras enligt 36 § AvtL.⁶⁴

Vid tolkning av både standardavtal och andra avtal finns också vissa grundregler. Oklarheter, tyngande eller överraskande klausuler tolkas restriktivt och detta i synnerhet om avtalet utformats av den starkare och kunnigare parten. För att tyngande eller överraskande klausuler ska bli giltiga krävs normalt att de bringas till motpartens kännedom eller att denne borde ha känt till dem. Med tyngande villkor menas en klausul som ställer ena parten i ett betydligt ogynnsammare läge än vad som annars skulle ha varit fallet enligt gällande rätt.⁶⁵ Upphovsmannen har därigenom en skyddad position i lagstiftningen eftersom det är denne som oftast kan antas vara den svagare parten i affärsförhållanden. Genom lagen (1984:292) om avtalsvillkor mellan näringsidkare kan domstol också förbjuda fortsatt användning av oskäligen avtalsvillkor i standardavtal.

Upphovsrättsliga över- eller upplåtelse är ofta partiella eftersom materialet kan användas på flera olika sätt. En bok kan t ex anpassas till filmformat, översättas och ges ut på olika marknader och i olika format. Generella eller diffusa avtal är därför ett problem lagstiftaren försökt få marknadens parter att undvika. Det finns flera olika tänkbara tolkningsmetoder att använda vid oklara upphovsrättsliga avtal, främst utfyllnad med lagregler eller branschpraxis, specifikationsprincipens bedömningsregel eller genom en skälighetsprövning. Vilken som ska användas beror på förhållandena i det

⁶⁰ Levin, s 368.

⁶¹ Renman Claesson, s 158-159

⁶² Prop 1960:17, s 388-389

⁶³ Carlén-Wendels, s 95

⁶⁴ Renman Claesson, s 155-156 och Rosén, s 82-85

⁶⁵ Bernitz, s 32-36

enskilda fallet. Särskilt vid utfyllnad av standardavtal har det visat sig att dispositiva rättsregler, både lagstadgade och allmänna rättsprinciper, får stor betydelse.⁶⁶

Vid bedömningen av ett avtals innehåll görs en allmän skälighetsbedömning där alla fakta vägs in. Det är alltså inte bara avtalstexten i sig som ska tolkas utan även de omständigheter runt dess skapande och parternas vilja vid den tiden som är avgörande. Rosén skriver exempelvis att detta kan leda till att ett avtal tolkas så att det ger en ensamrätt trots att det inte finns klart uttryckt i någon klausul om det varit parternas avsikt vid avtalsskrivandet.⁶⁷

Enligt specifikationsprincipen finns en presumtion för att en upplåtelse av en upphovsrätt är partiell. Om skriftligt avtal inte finns överförs därför bara de rättigheter som förvärvaren har behov av i sin verksamhet. Det är dessutom bara de rättigheter som finns specificerade i kontraktet som omfattas.⁶⁸ Överenskommelser om upphovsrättigheter gäller t ex troligen inte för andra medium än det var ämnat till vid överlåtelsen. En artikel ämnad för en tidning får exempelvis inte utan tillstånd publiceras i tidningens internetupplaga.⁶⁹ Om ny teknik utvecklats kan avtal om framtida rättigheter i vissa fall kan omprövas. Vid framtida användande görs en skälighetsprövning av om utvecklingen kunde förutses. Om en förvärvare ska få utnyttja rättigheten med nya metoder eller i nya former beror på vad som var förutsebart vid avtalsslutandet. Specifikationsprincipen harmoniserar dock inte helt med denna regel och rättsläget får därför anses vara oklart.⁷⁰ Om de ekonomiska konsekvenserna av ett avtal blivit helt oväntade, t ex pga ny teknik, finns dock troligen utrymme för en skälighetsprövning av avtalet.⁷¹

Oklarheter tolkas normalt till nackdel för den som upprättat avtalet enligt den sk oklarhetsregeln.⁷² Om överlåtelsen är svepande och allmänt hållen eller om det är problem med terminologin gäller avtalet inte sådana delar som inte gick att förutse vid avtalstecknandet.⁷³

Det finns enligt Rosén också en presumtion mot totala överlåtelser eller upplåtelser som är onödigt omfattande. Detta togs liksom specifikationsprincipen bort ur URL eftersom de ansågs vara redan gällande rättsregler och inget förtydligande i lagtexten ansågs nödvändigt. Båda är accepterade som gällande regler.

⁶⁶ Bernitz, s 46-48 och Ramberg och Hultmark, s 134, 144 och 149-151

⁶⁷ Rosén, s 174

⁶⁸ Levin, s 372

⁶⁹ Renman Claesson, s 163, jfr även Svea HovR, DT 103 Mål 820-02, 2002-06-03 och kap 4.3.1 om avtal för frilansande journalister.

⁷⁰ Koktvedgaard och Levin, s 381 och Renman Claesson, s 164

⁷¹ SOU 1956:25, s 284-285 och Prop 1960:17, s 173 och 177

⁷² Ramberg och Hultmark, s 149-151 och Koktvedgaard och Levin, s 380-381

⁷³ Rosén, s 108-109

3.8 Beställning av ej existerande verk

Avtal om förvärv av rättigheter till verk som ännu inte är skapade är som huvudregel giltiga. Vissa problem kan dock uppkomma till följd av att det beställda verket ännu inte existerar. Upphovsmannen själv bestämmer som huvudregel när verket är klart och alltså också när det får disponeras av beställaren. Det är också upphovsmannen som bestämmer över verkets offentlighöörande. Detta framgår inte klart av URL men kan enligt Rosén troligen läsas in i den ideella rätten och stöds dessutom av det faktum att verk inte kan mätas ut.⁷⁴

Vid tolkningen av ett avtals skälighet vid beställningar av framtida rättigheter måste enligt Rosén stor vikt läggas vid förhållandena i det enskilda fallet.⁷⁵ Generella och vaga avtal om rättigheter till framtida verk med lång bindningstid, t ex att produktion från en konstnärs resterande liv ska tillfalla en köpare, kan anses oskäligen och jämkas enligt 36 § AvtL. För fullständiga och generella överlåtelser som avser alla framtida verk är därför presumtionen att överlåtelserna inte är fullständig.⁷⁶

Underlåtenhet att färdigställa och leverera ett verk i tid kan utgöra ett kontraktsbrott på avtalsrättslig grund. Sådant avtalsbrott kan aktualisera ersättning, men det finns inga tvångsmedel för att säkerställa att det presterade verket överlämnas.⁷⁷

En beställare har inte heller några större lagliga möjligheter att påverka upphovsmannens skapande. Köpare av verk får inte göra ändringar i dem. Analogt bör därför en upphovsman enligt samma regel kunna vägra att följa uppdragsgivarens order vid skapandet av ett verk. Undantag till detta finns dock i situationer där det skapade verket har mycket låg grad av individuell särprägel, exempelvis vissa situationer i reklambranschen.⁷⁸

3.9 Ersättning

Huvudregeln för ersättningar vid upplåtelser och överlåtelser av upphovsrättigheter är att avtalsfrihet råder. Inskränkningar i ersättning för uthyrning är dock enligt lagens ordalydelse att anse som ogiltiga.⁷⁹ Upphovsmannen har dock alltid rätt att få skälig ersättning. Om ersättningen inte kan anses skälig ska den räknas upp till en skälig nivå.

⁷⁴ Rosén, s 102-103 och 42 § URL, jfr även kap 3.10, Sakrätt, för mer information om utmätningar.

⁷⁵ Rosén, s 104

⁷⁶ Jfr t ex SOU 1956:25, s 310 där förlagsrätten i oreglerade fall ges denna inskränkande tolkning utan att det behöver preciseras i lagtexten, Kockvedgaard och Levin, s 99 och 381-382, Rosén, s 84-85, 104 och 110 och NIR 1989, s 394 där Svea HovR, DT 8, 1989-04-24 refereras, ett livstidsavtal för en målare av konstkort jämkades enligt 36 § AvtL.

⁷⁷ Rosén, s 104

⁷⁸ Rosén, s 103, jfr även 3 § 2 st URL

⁷⁹ Jfr 29 § URL, jfr även Renman Claesson, s 162

Skälighetsbedömningen baseras på vad standardavtal för liknande rättigheter ger. Om det inte finns något standardavtal får en uppskattning av vad som vanligtvis kan anses vara rättvist och normalt vid liknande rättsöverlåtelse i näringslivet göras. Vid en sådan bedömning tas hänsyn till alla omständigheter i rättsförhållandet, men särskild vikt läggs vid avtalstidens längd. En fri skälighetsbedömning tillämpas, vilket innebär att ersättningen kan se ut på olika sätt, t ex i form av en engångsersättning eller som royaltysättning.⁸⁰

3.10 Sakrätt

För en upphovsrättsinnehavare är skyddet mot tredje man ofta en förutsättning för att avtal ska kunna träffas. Vid vilken tidpunkt sakrättsligt skydd uppkommer och hur det går att skydda ett förvärv mot utomstående, t ex vid en dubbelöverlåtelse, är därför viktiga delar att reflektera över vid ett avtalslutande. Det finns tre huvudsakliga sätt att få sakrättsligt skydd enligt svensk rätt, genom tradition, denuntiation och avtal. Andra vägar att få skydd är t ex genom registreringar reglerade i speciallagstiftning. Enligt traditionsprincipen uppkommer det sakrättsliga skyddet när egendomen rent fysiskt innehas av förvärvaren. Denuntiationsprincipen stadgar att om en tredje man innehar egendomen måste det framföras ett meddelande om ägarskiftet till denne. Genom avtalsprincipen uppkommer skyddet mot tredje man direkt genom ägarskiftet.⁸¹

Eftersom upphovsrätt är ett formskydd och inte existerar i fysisk form gäller som huvudregel att det sakrättsliga skyddet uppkommer när ett avtal sluts. Det förekommer också åsikter om att det sakrättsliga skyddet eventuellt inte skulle uppkomma förrän betalning erlagts. Det skulle dock leda till problem, t ex vid avbetalningsköp eller betalning genom royalty. Det troliga är därför att huvudregeln att skyddet uppkommer vid avtalstecknandet är gällande rätt.⁸²

Ett undantag är områden där det inte fanns någon existerande upphovsrätt när avtalet slöts. Som exempel kan nämnas programmeringsbranschen där avtal om framtida rättigheter ofta kombineras med regler om att rättigheterna inte övergår förrän fullständig betalning har skett. Ett annat exempel är förlagsområdet där förskott ofta betalas för framtida verk. Det har i dessa fall diskuterats om det sakrättsliga skyddet ska uppkomma när betalning erlagts, när arbetet är helt avslutat eller för varje liten del av det som överläts allteftersom arbetet fortskrider. Eftersom betalningen kan utges antingen i förskott som löpande utbetalningar eller som en klumpsumma efter utfört arbete kan det vara svårt att avgöra exakt när betalning skett. Eftersom det skulle vara en opraktisk och svårhanterlig

⁸⁰ Jfr NIR 2002, s 554-555, jfr även med NIR 1989 s 394-397 där Svea HovR, DT 8, 1989-04-24 refereras.

⁸¹ Henriksson, s 139-140.

⁸² Jfr Henriksson, s 146-149, Persson, s 267-269 och Håstad, s 167-168

lösning att låta delar av en ofullbordad upphovsrätt övergå till förvärvaren allt eftersom arbetet fortskrider menar Henriksson att upphovsrätten ska anses ha överlåtits när arbetet är klart. Henriksson anser också att stöd för åsikten finns i Högsta domstolens praxis. I NJA 1973 s 635 erhöj en panthavare som godtagit framtida fordringar som pant sakrättsligt skydd bara för de fordringar som faktiskt blivit intjänade. Domstolen tillämpade den konkursrättsliga frysningsprincipen som innebär att bara det som är intjänat vid konkursdagen räknas in i konkursboet. Endast när hela arbetet avslutats anses därför upphovsrätten överlåten vid avtal om framtida rättigheter.⁸³

Upphovsrättslagen ger inte klart besked om när en förvärvare erhåller skydd för en nyttjanderätt till upphovsrättsligt skyddade verk. Enligt patentlagen⁸⁴ och varumärkeslagen⁸⁵ gäller samma regler för upplåtelser som för överlåtelser, nämligen att sakrättsligt skydd uppstår vid tidpunkten för avtals träffande. Henriksson anser därför att det är troligt att samma regler också gäller inom upphovsrätten. Helt säkert är dock inte rättsläget eftersom lagarna inte fullt ut överensstämmer på alla områden.⁸⁶

Upphovsrättigheter kan inte mätas ut hos upphovsmannen eller hos en annan innehavare om rättsövergången skett genom arv, testamente eller bodelning om vidareöverlåtelser inte är tillåtna.⁸⁷ Även i andra fall, vanligtvis efter överlåtelse, kan upphovsrätten alltså utmätas hos innehavaren endast om den är överlåtbar för denne.⁸⁸ Om en upphovsrätt inte kan utmätas kan den heller inte ingå i en konkurs.⁸⁹ Ett vidareöverlåtelseförbud får därför effekten att utmätning av upphovsrätten hos förvärvaren inte är möjlig. En fordringsägare kan inte heller begära att upphovsmannen ska lämna ut ett upphovsrättsligt skyddat verk, t ex sälja en tavla eller publicera en bok, för att betala sina skulder.⁹⁰

3.11 Säkerhetsrätter

3.11.1 Introduktion

För att gardera sig mot att en köpare inte fullföljer betalningen av en rättighet vill säljaren ofta skydda sina ekonomiska intressen. Detta kan uppnås genom sakrättsligt skydd som ger företräde framför andra borgenärer, t ex med separationsrätt, eller genom att obligationsrättsligt skydd öppnar möjligheter att återta rättigheten, t ex genom ett

⁸³ Henriksson, s 141-142, jfr även NJA 1973 s 635

⁸⁴ Patentlag (1967:837)

⁸⁵ Varumärkeslag (1960:644)

⁸⁶ Henriksson, s 143

⁸⁷ Jfr 42 § URL

⁸⁸ Kocktvedgaard och Levin, s 101-102 och Persson och Wolk, s 48-49, jfr även kap 3.4 om överlåtelser och upplåtelser av upphovsrätt.

⁸⁹ Jfr 5:5 utsökningsbalken och 3:3 1 st konkurslagen (SFS 1987:672)

⁹⁰ Persson och Wolk, s 49-50 och Carlén-Wendels, s 54

återtagandeförbehåll.⁹¹ Att godtrosförvärv av upphovsrättigheter inte är möjliga kan leda till problem om rättigheten ska fungera som säkerhet eller vid konkurs eftersom det blir svårt att kontrollera om några felaktigheter förekommit vid tidigare transaktioner av rättigheten.

3.11.2 Säkerhetsöverlåtelser

Det råder stor rättsosäkerhet angående de rättsliga följderna av säkerhetsöverlåtelser av upphovsrätt. Analogier med byggnader på annans mark är vanliga. Dessa kan inte pantsättas utan att byggnaden överlämnas i panthavarens besittning. För att ge en borgenär en säkerhet görs därför ibland en säkerhetsöverlåtelse. Genom förfarandet får borgenären både sak- och obligationsrättsligt skydd efter avtalsslutandet. Eftersom upphovsrättigheter till skillnad från byggnader inte kan besittas är det dock osäkert om resonemanget är hållbart. Henriksson anser att en säkerhetsöverlåtelse av en upphovsrättighet troligtvis skulle godkännas och att skyddet då skulle uppkomma vid avtalsslutandet.⁹²

Nyttjanderättsavtal kan utformas så att de i praktiken är att likställa med överlåtelser. En exklusiv licens med tidsmässigt obegränsad giltighet ger denna effekt. Om syftet med en sådan upplåtelse är att ge en licenstagare en säkerhet för en fordring skulle en domstol enligt Henriksson troligen se igenom konstruktionen och i stället se till dess syfte. Avtalet skulle tolkas som en säkerhetsöverlåtelse eller dold pantsättning. De sakrättsliga konsekvenserna skulle därför bli desamma som vid en säkerhetsöverlåtelse eller pantsättning.⁹³

Det går också att använda lös egendom som säkerhet för kredit med hjälp av företagshypotek. Upphovsrätt kan till skillnad från patent och varumärken inte pantsättas, den kan däremot ingå i företagshypotek.⁹⁴ Egendom som inte kan utmätas eller ingå i en konkurs kan dock inte heller ingå i företagshypotek.⁹⁵ Eftersom upphovsrätten inte fritt kan vidareöverlåtas utan upphovsmannens tillstånd kan den inte heller mätas ut eftersom utmätning förutsätter att en rättsövergång är möjlig. För att en upphovsrätt ska kunna ingå i företagshypotek krävs därför att upphovsrätten inte återfinns hos upphovsmannen utan att den traderats till någon som också i sin tur har rätt att överlåta den vidare.

⁹¹ Persson och Wolk, s 46-47

⁹² Henriksson, s 144-148

⁹³ Henriksson, s 144

⁹⁴ Persson och Wolk, s 41

⁹⁵ Henriksson, s 149, jfr även 42 § URL och 2 kap 1 § lagen (1984:649) om företagshypotek.

3.11.3 Återtagandeförbehåll

En klausul om återtagandeförbehåll innebär att en säljare även när varan kommit i köparens besittning kan häva köpet och återta egendomen pga dröjsmål med betalning.⁹⁶ Återtagandeförbehåll gäller både obligationsrättsligt och sakrättsligt.⁹⁷ Huvudregeln i KöpL innebär att en vara inte får återtas pga dröjsmål med betalning om den traderats. Det avgörande för om återtagandeförbehåll kan användas vid överlåtelser av upphovsrätt är därför om KöpL:s regel är tillämplig på upphovsrättsliga överlåtelser eller inte.

Eftersom KöpL egentligen enbart är tillämplig på köp är lagen åtminstone inte direkt tillämplig på nyttjanderätter till en upphovsrättighet.⁹⁸ Om dessutom service ingår i avtalet, t ex i form av underhåll av ett datorprogram, beror KöpL:s tillämplighet dessutom på vilken del av avtalet som är den övervägande eftersom lagen inte är tillämplig på tjänster. Vid överlåtelser av upphovsrättigheter kan KöpL vara tillämplig, men i så fall med mycket stor försiktighet. Eftersom immateriella rättigheter inte kan vara i någons besittning menar Persson att KöpL:s regler om ägarförbehåll inte bör vara direkt tillämpliga. Det har med anledning av det diskuterats att införa registreringsbevis som skulle medföra besittning.⁹⁹ Vissa regler i KöpL kan dock troligen användas analogt om än med viss försiktighet. Bland dem finns enligt Persson 54 § KöpL om hävning på grund av dröjsmål med betalningen.¹⁰⁰ Eftersom ingen praxis finns på området får rättsläget anses vara oklart. Det tycks dock som att ett visst stöd finns för att ett återtagandeförbehåll skulle vara giltigt gentemot en förvärvare.

⁹⁶ Jfr 54 § 4 st KöpL

⁹⁷ Håstad, s 168

⁹⁸ Jfr 1 § 1 st KöpL, Persson, s 265 och kap 3.2 om tillämpliga lagar.

⁹⁹ Persson, s 267-268

¹⁰⁰ Persson, s 265-266, jfr även Rosén, s 79-81 och kap 3.2 om tillämpliga lagar.

4 Upphovsrättens fördelning inom några branscher

4.1 Inledning

För att ge en inblick i hur upphovsrättsliga över- och upplåtelser i praktiken regleras följer här en analys av några vanligt förekommande avtal inom områdena IT- och systemleveransavtal, avtal för frilansande journalister och frilansande fotografer, reklamavtal, bokförlagsavtal, avtal på musikområdet och filmavtal. Fokus ligger på IT- och systemleveransavtal eftersom det är ett brett område som omfattar de flesta av de överväganden som görs vid upphovsrättsliga avtal. I det avsnittet ges därför en särskilt utförlig analys av vilka överväganden som parterna bör göra vid en avtalsförhandling.

4.2 IT- och systemleveransavtal

4.2.1 Introduktion

Regleringen av datorprogram och avtal knutna till dem skiljer sig på några punkter från resterande delar av upphovsrätten. Om ett datorprogram skapas i ett anställningsförhållande går upphovsrätten automatiskt över till arbetsgivaren förutsatt att det uppkommit som ett led i arbetstagarens arbetsuppgifter.¹⁰¹ Dessutom är datorprogramms skyddsområde något större än det är för andra upphovsrättsliga verk. De får t ex inte kopieras för enskilt bruk.¹⁰² Det innebär att bara de kopior som en rättsinnehavare till program har satt på marknaden ska finnas tillgängliga. Den lätthet med vilken man kan kopiera program utan kvalitetsförsämring skulle annars urholka upphovsrätten väsentligt.¹⁰³ Att det förekommer skillnader beror bl a på att datorprogram till sin natur skiljer sig från andra upphovsrättsligt skyddade verk. De är lätta och billiga att kopiera och vidareutveckla och har många skilda kommersiella tillämpningsområden. Dessutom är datorprogram ofta bara en del i ett större sk systemleveransavtal där också andra varor och tjänster ingår.

Vid systemleveransavtal är normalfallet att leverantören skapar ett program och över- eller upplåter hela eller valda delar av det. Förvärvaren får då ett exemplar av programmet och rätt att använda det, medan alla andra rättigheter stannar kvar hos upphovsmannen om inte annat stadgats. Variationerna i dessa avtal är dock mycket stor, varför den slutliga fördelningen av rättigheterna ofta är en förhandlingsfråga. Att

¹⁰¹ Jfr 40 a § URL

¹⁰² Jfr 12 § 2 st URL

¹⁰³ Rosén, s 203-204

upphovsrätten till datorprogram i anställningsförhållanden automatiskt övergår till arbetsgivaren innebär dock inte att detsamma gäller i uppdragsförhållanden. Upphovsrätten till beställda datorprogram finns som utgångspunkt fortfarande kvar hos leverantören.¹⁰⁴

Datorprogram bygger ofta på andra upphovsrättsligt skyddade mjukvaror, t ex operativsystem eller andra program. Den första rättsliga frågan att ställa blir därför vem som har upphovsrätten till det system av skyddade program som uppkommit. Om det inte är leverantören av programmet som är rättighetshavare uppkommer frågan om detta medför att förvärvaren av programmet inte har rätt att använda programmet utan att också skaffa licens till andra ingående program. För att lösa situationer då material från en tredje part förekommer i det program som ska överlåtas eller upplåtas finns därför vanligen klausuler i avtalet mellan parterna som innebär att leverantören tar ansvaret för att erforderliga rättigheter finns.¹⁰⁵

I konsultförhållanden är det vanligt att produktionen av datorprogram i stor utsträckning måste skraddarsys för att passa beställarens krav. Parterna arbetar då tillsammans för att slutprodukten ska uppfylla de krav som ställs. Det innebär ofta att programmet är en produkt av ett samarbete mellan parterna där den ena parten bidrar med programmerings- och datakunskaper och den andra med sakkunskap. Det skulle i ett fåtal fall kunna leda till att parterna båda bidragit med tillräckligt omfattande delar för att de skulle kunna få delad upphovsrätt. I praktiken är det dock oftast reglerat i avtal vilken av parterna som blir upphovsrättsinnehavare.

Upphovsrättsliga överlåtelser och upplåtelser ska helst vara så noggrant specificerade att det tydligt framgår vilka befogenheter som övergår till förvärvaren. Som en följd av specificationsprincipen tolkas avtal restriktivt om det finns tveksamheter i lydelsen. Rättigheterna stannar då hos upphovsmannen och förvärvaren får endast de rättigheter som uttryckligen omfattas av avtalets ordalydelse. Det presumeras också att överlåtelser inte är fullständiga om detta inte klart framgår av parternas överenskommelse. Kocktvedgaard och Levin menar dock att möjligheterna att överlåta endast en begränsad del av ett datorprogram bör vara mindre än för andra delar av upphovsrätten pga av praktiska hänsyn. Det är därför troligt att IT- och systemleveransavtal skulle tolkas något öppnare än andra delar av upphovsrätten på denna punkt.¹⁰⁶

I URL stadgas att en förvärvare av en upphovsrätt inte har rätt att ändra i verket men regeln är dispositiv.¹⁰⁷ Regeln inskränks också genom att en

¹⁰⁴ Gozzo, s 37

¹⁰⁵ Jfr t ex *IT-Projekt*, p 14.1 ”Leverantören ansvarar för att leverantörens arbete inte gör intrång i annans rätt. Leverantören åtar sig att på egen bekostnad försvara kunden om krav riktas eller talan förs mot denne om intrång på grund av användningen (...) resultatet av leverantörens arbete. Leverantören åtar sig vidare att ersätta kunden för de kostnader och skadestånd som denne genom förlikning eller dom kan bli skyldig att utge (...).”

¹⁰⁶ Kocktvedgaard och Levin, s 99

¹⁰⁷ Jfr 28 § URL

licenstagare eller ny ägare ges en lagstadgad rätt att göra de ändringar som krävs för att program ska kunna användas till avsett ändamål, t ex genom att rätta fel i det.¹⁰⁸ Det är dock tveksamt om det även gäller framtida uppgraderingar av programmet. Ändringar i program får enligt avtalen i branschen som huvudregel inte ske inom en viss avtalad tid, vanligtvis den tid leverantören ansvar för att t ex ett datorprogram fungerar.¹⁰⁹ En förvärvare har också rätt att göra säkerhetskopior¹¹⁰, rätt att undersöka datorprogramms strukturer och funktioner samt en rätt att dekompile programmet¹¹¹. Rätten att framställa säkerhetskopior är en tvingande regel som inte kan avtalas bort. Det kan också tilläggas att den köprättsliga principen om avhjälpan av fel kan användas analogt vid beställning av datorprogram.¹¹²

När upphovsrätten övergått som ett led i anställningsförhållanden gäller inte längre de regler som förhindrar ändringar i ett verk eller vidareöverlåtelser av det.¹¹³ Detta underlättar givetvis en arbetsgivares möjligheter att förfoga över verket och att över- eller upplåta rättigheterna till det. Det finns inga lagregler som reglerar uppdragsförhållanden. Där är det i stället avtalets lydelse som är avgörande.

4.2.2 Systemleveransavtal

De branschavtal jag kommer att jämföra hur upphovsrättigheterna fördelats i och vilka eventuella begränsningar och skillnader i förhållande till URL och de andra avtalen som förekommer är IT-Underhåll, IT-Tjänster, IT-Projekt och Avtal 90 vilka utges av IT-Företagen.¹¹⁴ IT-Företagen vänder sig till företag som säljer de tjänster och produkter avtalen omfattar och de är därför anpassade efter leverantörers avtalsbehov på IT-marknaden. Avtal 90 har dock en mycket stark ställning och får anses vara det dominerande standardavtalet på marknaden. Jag kommer också att jämföra de tillägg och ändringar till dessa avtal som Statsbyggnadskontoret använder vid sina upphandlingar som köpare av dessa tjänster och de egna avtal de använder vid upphandling. Statsbyggnadskontoret samordnar offentlig förvaltnings inköp av informations- och kommunikationsteknik och får därmed representera de åsikter beställare vill försöka få in i avtalstexten.

För systemleveransavtal lämpar sig Avtal 90 och IT-Projekt bäst. Om det rör sig om rena produktavtal med liten eller ingen utveckling av produkten, t ex vid installation och köp av ett datorprogram, tycks Avtal 90 vara bäst

¹⁰⁸ Jfr 26 g § URL

¹⁰⁹ *Avtal 90*, p 10.4 st 2: "Kunden har inte rätt att utan leverantörens medgivande ändra programprodukt. Kunden har dock rätt att efter utgången av i punkt 12 angiven ansvarstid göra anpassning i programprodukt."

¹¹⁰ 26 g § 1 och 2 st URL

¹¹¹ 26 g § 4 st och 26 h § URL

¹¹² Rosén, s 81

¹¹³ 27 och 28 § URL

¹¹⁴ Avtal 90 är utgivet av Svenska IT-företagens Organisation, Dataföreningen i Sverige och Sveriges inköps- och logistikförbund.

lämpat. Om däremot en tjänst är den viktiga delen av avtalet är IT-Projekt att föredra. Detta kan jämföras med Statskontorets avtal Allmänna villkor - Konsulttjänster som är motpartens motsvarighet. Är tjänsten endast en liten del av avtalet använder Statskontoret modifierade varianter av IT-företagens Avtal 90. Dessa modifierade avtal innebär dock inga ändringar vad gäller upphovsrättens övergång.

IT-Tjänster är avsett att användas för IT relaterade tjänster där leverantörens mål inte är klart definierade. Vid mer renodlade avtal om utveckling av mjukvara passar därför avtalet IT-Tjänster bättre än Avtal 90 och IT-Projekt. Köparen av tjänsten erhåller en tidsmässigt obegränsad icke-exklusiv nyttjanderätt till produkten. Produkten får också fritt kopieras och modifieras av köparen. Om produkten innehåller delar till vilken tredje man innehar upphovsrätten ska detta meddelas köparen som då inte får modifiera dessa delar.¹¹⁵ Det är leverantören som ansvarar för att de nödvändiga tillstånden från andra eventuella rättighetshavare inhämtats.¹¹⁶

Avtalet IT-Projekt är ämnat för utveckling av ett IT-system med vissa överenskomna egenskaper. Beställaren får precis som i IT-Tjänster en icke-exklusiv licens utan några tidsmässiga begränsningar.¹¹⁷ Det är även i detta avtal leverantören som svarar för att eventuella tillstånd från utomstående inhämtats.¹¹⁸ För tredjepartsprodukter som ingår i systemet gäller leverantörens licensvillkor för beställaren.¹¹⁹

Avtalet IT-Underhåll används som namnet antyder vid underhållsavtal. IT-Underhåll stadgar att den fördelning av upphovsrätten som gäller för det

¹¹⁵ *IT-Tjänster*, p 4: "Kunden erhåller en i tiden obegränsad icke exklusiv rätt att för avtalat ändamål nyttja och vid detta egna nyttjande modifiera och mångfaldiga resultatet av det av leverantören utförda arbetet av Tjänsten. I det fall i leverantörens arbete ingår delar som leverantören angivit tillhör tredje man, får kunden ej modifiera sådana delar utan rättighetsinnehavarens samtycke."

¹¹⁶ *IT-Tjänster*, p 5 och 6: "Part, som tillhandahåller material, svarar för att han har från rättighetsinnehavaren inhämtat de rättigheter som erfordras (...). Leverantören åtar sig att på egen bekostnad försvara kunden om krav riktas eller talan förs mot denne om intrång på grund av dennes användning (...) av leverantörens arbete (...). Leverantören är inte ansvarig för intrångsanspråk som grundas på material som kunden tillfört eller tillhandahållit."

¹¹⁷ *IT-Projekt*, p 13.1: "Kunden erhåller en i tiden obegränsad icke exklusiv rätt att för avtalat ändamål nyttja och vid detta egna nyttjande modifiera och mångfaldiga resultatet av det av leverantören utförda arbetet (...)."

¹¹⁸ *IT-Projekt*, p 14: "Leverantören ansvarar för att leverantörens arbete inte gör intrång i annans rätt. Leverantören åtar sig att på egen bekostnad försvara kunden om krav riktas eller talan förs mot denne om intrång på grund av användningen (...) resultatet av leverantörens arbete. Leverantören åtar sig vidare att ersätta kunden för de kostnader och skadestånd som denne genom förlikning eller dom kan bli skyldig att utge (...)."

¹¹⁹ *IT-Projekt*, p 13.2: "För Tredjepartsprodukt som är programprodukter (...) gäller leverantörens för Tredjepartsproducentens licensvillkor för nyttjande." *IT-Projekt*, p 14.2: "För Tredjepartsprodukter som ska levereras enligt avtalet gäller leverantörens för Tredjepartsprodukten licensvillkor avseende intrång. (...) Leverantören skall, om så erfordras, på kundens begäran överlåta sina rättigheter mot produktleverantören avseende intrång till kunden."

ursprungliga programmet också gäller för de uppdateringar som görs inom ramen för underhållsavtalet.¹²⁰

Avtal 90 är det mest använda avtalet och omfattar både maskinprodukter och avtalade tjänster. För maskinprodukterna gäller att leverantören genom ett återtagarförbehåll kvarstår som ägare tills det att full betalning erlagts.¹²¹ Beställaren får en rätt att använda de programprodukter som omfattas av avtalet på de villkor som anges i avtalet,¹²² och nyttjanderätten gäller på obestämd tid om inte annat överenskommit.¹²³ Om en sluttid för nyttjanderätten avtalats måste beställaren säga upp avtalet tre månader innan denna tidpunkt för att det inte automatiskt ska förlängas.¹²⁴ Leverantören kan säga upp nyttjanderätten om kunden i alltför stor utsträckning åsidosätter sina skyldigheter, t ex genom att inte erlægga överenskommen betalning.¹²⁵ Kunden har till skillnad från de andra avtalen inte rätt att utan tillstånd från leverantören modifiera datorprogram. Efter den tid då leverantören ansvarar för fel har gått ut får dock anpassningar i programmet göras.¹²⁶ Kopiering får endast ske för de användningsområden som avtalats.¹²⁷ Erhållen nyttjanderätt gäller från den tidpunkt när produkten anses vara levererad och klar. Statskontorets tillägg till avtal 90 innebär inga ändringar för äganderätten eller förfoganderätten över upphovsrättigheterna.¹²⁸

¹²⁰ *IT-Underhåll*, p 11.1: "Kunden har samma rättigheter och skyldigheter för genom Underhållet tillhandahållen uppdatering av Programprodukt eller utfört arbete som för den ursprungliga versionen av Programprodukten respektive för det ursprungliga utförda arbetet med Systemet."

¹²¹ *Avtal 90*, p 9.1: "Maskinprodukterna förblir kundens egendom till dess de till fullo betalats."

¹²² *Avtal 90*, p 10.1: "Leverantören upplåter till kunden rätt att utnyttja de i avtalet specificerade programprodukterna på de villkor som anges i avtalet."

¹²³ *Avtal 90*, p 10.3 st 1: "Kundens nyttjanderätt till produkten är, om inte annat överenskommit, för obestämd tid till dess den skriftligen uppsäges av kunden (...)."

¹²⁴ *Avtal 90*, p 10.3 st 2: "Om nyttjanderätt avtalats för viss tid ska avtalet sägas upp senast 3 månader före utgången av angiven avtalstid. Avtalet förlängs i annat fall för angiven förlängningsperiod eller för obestämd tid."

¹²⁵ *Avtal 90*, p 7.2: "Betalning ska erläggas inom 30 dagar efter den dag som infaller senast av fakturans utställande och effektiv leveransdag." *Avtal 90*, p 8.2: "Är kunden i dröjsmål med betalningen mer än 30 dagar efter det leverantören anmodat kunden att betala förfallet belopp, får leverantören genom skriftligt meddelande till kunden häva avtalet i sin helhet. Häver leverantören avtalen har leverantören ändå rätt till skadestånd." *Avtal 90*, p 10.3 st 3: "Åsidosätter kunden väsentligen sina skyldigheter vid nyttjande av programprodukterna får leverantören (...) säga upp nyttjanderätten till omedelbart upphörande."

¹²⁶ *Avtal 90*, p 10.4 st 2: "Kunden har inte rätt att utan leverantörens medgivande ändra programprodukt. Kunden har dock rätt att efter utgången av av i punkt 12 angiven ansvarstid göra anpassning i programprodukt." *Avtal 90*, p 12.7: "Leverantören ansvarar endast för fel som påtalas inom 1 år från effektiv leveransdag."

¹²⁷ *Avtal 90*, p 10.4 st 1: "Kunden får inte kopiera programprodukt eller programdokumentation utom i vad avser kopiering av programprodukt för den medgivna användningen eller för reserv eller säkerhetsändamål."

¹²⁸ Statsbyggnadskontorets tillägg och ändringar till avtal 90 kan laddas hem från <http://www.statskontoret.se/cgi-bin/bokhandel/index.cgi> (04-04-20).

För konsulttjänster finns Statsbyggnadskontorets Allmänna villkor – Konsulttjänster (inkl Uppdrag) (1999:102) som till skillnad från IT-företagens avtal stadgar att alla upphovsrättigheter övergår till köparen.¹²⁹ Kunden har oinskränkt rätt att ändra i programmet och kan fritt överlåta det vidare. Överlåtelse-rätten gäller även upphovsrätten.¹³⁰ Leverantören måste också lämna tillbaka sådant material som använts vid skapandet av programmet.¹³¹ Det är dock liksom i IT-företagens avtal leverantören som är ansvarig för att tillstånd från tredje män erhållits.¹³²

4.2.3 Datorprogram

Avtalen för nyttjande av datorprogram är oftast utformade som enkla licenser. Exklusiva licenser förekommer också, t ex om hög grad av kundanpassning gjorts. Ofta ingår även hårdvara, kringutrustning, utveckling av mjukvara och underhåll av densamma i affären. Det gör att avtalen ofta kan gälla flera olika rättstyper där upphovsrätten bara är en del. De kan därför vara svåra att klassificera rättsligt. Vissa delar av avtalen kan vara att betrakta som överlåtelser medan andra delar samtidigt kan anses vara upplåtelser eller tjänsteavtal. Det är viktigt att veta vilken typ av avtalsklausul det rör sig om eftersom lagar och praxis varierar på de olika områdena. Därmed kan också regler för tolkning och utfyllnad av avtal variera. Avtalets olika delar kan i sin tur dessutom innehålla flera olika bestämmelser om hur immateriella och andra rättigheter regleras.¹³³ För dessa avtal används ofta Avtal 90, antingen som det är i sin helhet eller modifierat genom att vissa klausuler tagits bort eller ändrats för att passa de speciella avtalssituationerna.

För att ett datorprogram ska få användas på flera arbetsdatorer på en arbetsplats krävs t ex att detta reglerats i avtalet mellan företaget och

¹²⁹ *Allmänna villkor – Konsulttjänster (inkl. Uppdrag) (1999:102)* från Statsbyggnadskontoret, p 12.1: ”Kunden erhåller en full och oinskränkt äganderätt samt upphovsrätt och övriga immateriella rättigheter till allt arbete och allt material som konsult framtar inom ramen för Leveransavtalet (...).”

¹³⁰ *Allmänna villkor – Konsulttjänster (inkl. Uppdrag) (1999:102)* från Statsbyggnadskontoret, p 12.1: ”Kunden har rätt att ändra i Resultaten utan leverantörens medgivande. Kunden har även rätt att överlåta eller upplåta Resultaten och/eller upphovsrätten till Resultaten vidare.”

¹³¹ *Allmänna villkor – Konsulttjänster (inkl. Uppdrag) (1999:102)* från Statsbyggnadskontoret, p 12.2: ”(...) utredningsmaterial eller arbetsresultat (...) skall överlämnas till Kunden när det inte längre behövs eller senast vid Konsulttjänstens slut.”

¹³² *Allmänna villkor – Konsulttjänster (inkl. Uppdrag) (1999:102)* från Statsbyggnadskontoret, p 12.3: ”Leverantören skall gentemot dennes underleverantörer göra för denne bindande förbehåll om Kundens rätt enligt punkt 12.1 och 12.2 ovan.”
Allmänna villkor – Konsulttjänster (inkl. Uppdrag) (1999:102) från Statsbyggnadskontoret, p 12.4: ”Leverantören garanterar att Resultaten av Konsulttjänsten och att ingen del däri (...) gör intrång i tredje mans immateriella rättighet. Skulle det visa sig att användande av Resultaten utgör intrång i tredje mans rättighet skall Leverantören hålla Kunden skadeslös.”

¹³³ Lindberg och Westman, s 404-406

rättsinnehavaren.¹³⁴ Tillgång till källkod och teknisk dokumentation är också nödvändig för att ett datasystem ska kunna underhållas och vidareutvecklas. Särskilt med hänsyn till den snabba förändringstakten inom de flesta IT-relaterade sektorer är det därför viktigt att reglera dessa punkter vid förvärv av nytt datasystem.

4.2.4 Parters överväganden

Vilka utgångspunkter en kund har när ett avtal ska förhandlas fram varierar beroende på den specifika situationen. Här följer en kort genomgång av några av de viktigaste övervägandena vid avtal inom IT-sektorn. Att systemet eller programmen fungerar på avsett sätt är givetvis den viktigaste punkten. Ett standardprogram kan därför vara att föredra framför ett nytt otestat specialprogram. Samtidigt har ett nytt program anpassat för kunden den självklara fördelen att det är skraddarsytt för att passa just de behov som beställaren har.

Priset är självfallet också en viktig faktor vid förvärv av en ny produkt. Detta hänger tätt samman med ett annat beslut som måste tas, nämligen hur stor del av rättigheten till produkten som ska förvärvas. Ska hela upphovsrätten förvärvas i ett rent köp, vilket t ex kan behövas för att kunna utveckla produkten eller anpassa den till ny teknik? Ska en exklusiv licens införskaffas eller ska beställaren nöja sig med en icke-exklusiv licens och samtidigt avtala om support från samma leverantör? Omfattningen av rätten att ändra i materialet är också av betydelse då det normalt inte finns någon rätt att ändra i datorprogram vid nyttjanderättsavtal. Om detta avtalar dock parterna fritt. Beställaren vill kanske vara leverantörsberoende för utveckling och underhåll, och då krävs att denne har tillgång till källkoden till programmet och har rätt att göra ändringar. Även om beställaren avser att köpa underhållet av leverantören kan det bli problem t ex om leverantören går i konkurs eller ändrar inriktning på sin verksamhet. Ibland avtalar parterna därför om deponering av källkoden till ett program hos en tredje part. Beställaren har då inte tillgång till källkoden och kan inte använda den till utveckling av programmet i annan regi än genom ursprungsleverantören. Vid en konkurs eller andra situationer som leder till att leverantören inte underhåller programmet övergår källkoden genom avtalsklausulen till beställaren som därigenom får möjlighet att uppdatera eller ändra i programmet.¹³⁵

Hur ägandefrågan till upphovsrätten löses har också betydelse för frågan om beställaren tänkt sälja produkten vidare. Vidareöverlåtelse rätt måste i så fall avtalas speciellt eftersom det finns en presumtion mot att det är tillåtet.¹³⁶ Ett alternativ om förvärvaren vill dra ekonomisk nytta genom

¹³⁴ Rosén, s 204-205

¹³⁵ Gozzo, s 95-96. Källkod kan deponeras hos Stockholms handelskammare.

¹³⁶ Jfr 28 § URL

vidareförsäljning är att denne får ersättning av överlåtaren om nya licenser förvärvas.

Vid licensieringar av datorprogram och IT-system är det också viktigt att tänka på att även detaljerna definieras noggrant, exempelvis så att licensen inte begränsas till bara en maskin utan kan användas på alla de arbetsstationer beställaren vill eller att det är möjligt att utvidga avtalet med hänsyn till t ex antal användare, antalet datorer ett program får användas på och vilka som har tillgång till programmet.¹³⁷

En beställare bör också överväga om känsliga uppgifter som går att utläsa ur programmet, exempelvis detaljer om företagets organisation, bör hindras från att komma ut. Konkurrensklausuler om att inte använda visst material, inte tillverka någon liknande produkt inom en viss tid eller undvika en viss kundkrets kan eventuellt i kombination med en sekretessklausul fungera som lösning på det problemet.¹³⁸

Ett problemområde för båda parter till systemleveransavtal är svårigheterna att specificera vilka varor, tjänster och immateriella rättigheter som omfattas och hur parterna ska avgöra om leveransen lever upp till de krav som ställts. Gozzo förordar två metoder för att få fram tydliga avtal som poängterar helhetsbilden. Den första metoden innebär att avtalet specificerar de tekniska egenskaperna som det beställda systemet ska uppfylla. Det kräver relativt stora kunskaper av beställaren alternativt att en konsult sköter hela upphandlingen. Enligt den andra metoden är det de funktioner som systemet ska klara av att hantera som är det centrala. Leverantören får själv specificera de tekniska egenskaperna, att systemet ska klara att lösa de problem beställaren vill är det som regleras. Sistnämnda metod passar bättre för en beställare med låg kunskap om de tekniska lösningarna.¹³⁹ Oavsett vilken avtalsmetod som används är det viktigt att noggrant specificera de egenskaper som programmet ska ha för alla områden som är aktuella, t ex krav på systemets prestanda.

Eftersom innehavaren av en upphovsrätt behåller upphovsrättigheterna till ett verk tills annat avtalas är utgångspunkten när avtalsförhandlingen startar att säljaren har hela upphovsrätten. Säljaren vill inte att produkten ska spridas utan att denne får någon ersättning och vill kanske kunna sälja produkten till fler kunder eller i alla fall återanvända programstrukturer eller delar av dessa. Alla rättighetsöverföringar till beställaren sker i avtalet och

¹³⁷ Gozzo, s 88

¹³⁸ Jfr t ex *IT-Projekt* p 15.1: "Vardera parten förbinder sig att inte utan den andra partens medgivande till tredje man under Uppdragets genomförande eller under en tid av tre år därefter utlämna sådana uppgifter om den andra partens verksamhet som kan vara att betrakta som en affärs- eller yrkeshemlighet." *Avtal 90*, p 13.2: "Ingendera parten får utan motpartens godkännande till tredje man lämna ut handlingar eller på annat sätt återge uppgifter, vilka rör interna uppgifter hos motparten, i annan utsträckning än vad som erfordras för leveransens genomförande. (...) Sekretessskyldigheten gäller även om avtalet i övrigt upphört att gälla."

¹³⁹ Gozzo, s 90-91

det är dessa beställaren betalar för. Det är som tidigare nämnts större möjligheter för en beställare att få upphovsrätten om program har skräddarsyttis för en klient eftersom denne då finansierat framtagningkostnaden. Leverantören kan också vara ovillig att låta kunden göra ändringar eftersom leverantören troligtvis har skadeståndsansvar under viss tid och ofta vill sköta fortsatt underhåll. Att kunna sätta ett högt pris för sitt arbete utan att onödigt mycket av upphovsrätten överläts är således de grundläggande ställningstaganden som en leverantör måste göra.

4.3 Frilansande journalister och fotografer

4.3.1 Frilansande journalister

Utgångspunkten för frilansjournalister är att de såsom författare till sina artiklar innehar all upphovsrätt till dem. De rättigheter en förvärvare vill ha måste denne avtala till sig. På området finns ett antal kollektivavtal som träder in mellan parter som är med i respektive partsorganisation.

Svenska Journalistförbundet har tre kollektivavtal för frilansjournalister beroende på inom vilken bransch de arbetar. Kollektivavtalet mellan Svenska Tidningsutgivareföreningen och Svenska Journalistförbundet används främst av dagstidningar¹⁴⁰, avtalet med Sveriges Radio- koncernens arbetsgivareorganisation (SRAO) används av anställda inom SRAO:s organisation¹⁴¹, och Svenska Journalistförbundet och Medie- och Informationsarbetsgivarnas kollektivavtal är det vanligaste avtalet för tidskrifter¹⁴².

För frilansande journalister inom SRAO:s organisation och Medie- och Informationsarbetsgivarna gäller att de har upphovsrätten till det de har skrivit och att beställaren köper den ekonomiska rätten att använda materialet en gång i fråga om tidningsartiklar och två gånger i fråga om sändningar i radio eller TV.¹⁴³ För anslutna till både SRAO:s och Medie- och Informationsarbetsgivarnas kollektivavtal gäller en tidsgräns för att offentliggöra material om ett år från det att materialet antagits av

¹⁴⁰ Avtalet finns på Svenska Journalistförbundets hemsida, <http://www.sjf.se/uploads/files/12.pdf> (04-04-20).

¹⁴¹ Avtalet finns på Svenska Journalistförbundets hemsida, <http://www.sjf.se/uploads/files/11.pdf> (04-04-20).

¹⁴² Avtalet finns på Svenska Journalistförbundets hemsida, <http://www.sjf.se/uploads/files/10.pdf> (04-04-20).

¹⁴³ *Frilansavtalet mellan SRAO och Svenska Journalistförbundet*, p 12: "(...) överlåtelsen ger uppdragsgivaren rätt till sändning av materialet i radio/TV två gånger (...) resp. publicering av text – och bildmaterial i tidning/tidsskrift en gång. Undantag: Ifråga om nyhetsinslag i radio/TV gäller dock att uppdragsgivaren, om inte annat avtalats, äger rätt att sända sådant material obegränsat antal gånger." *Kollektivavtalet mellan Medie- och informationsarbetsgivarna och Svenska Journalistförbundet*, p 9 A st 1: "Uppdragsgivaren äger rätt att förfoga över det levererade materialet på det sätt som överenskommes i varje enskilt fall."

beställaren. Ytterligare användning kräver att ett nytt avtal sluts. Samma förhållande gäller oavsett om tidningen beställt en artikel med ett visst innehåll eller om journalisten skrivit artikeln på eget initiativ.¹⁴⁴

Tidningsutgivareföreningen och Svenska Journalistförbundet¹⁴⁵ har inte reglerat upphovsrätten i sitt frilansavtal. Däremot har Svenska Journalistförbundet en frilansrekommendation¹⁴⁶ enligt vilken upphovsmannen behåller all upphovsrätt.¹⁴⁷ Enligt Svenska Journalistförbundet är det också branschpraxis att frilansmedarbetare behåller rättigheterna till beställt material. Vid förvärv av material är endast en publicering tillåten och den får bara ske i ett medium. Om publiceringen sker på internet gäller om inte annat överenskommit en tidsmässig begränsning på sex månader för publiceringstiden. Ska materialet användas i annat medium än vad som ursprungligen avtalats krävs en ny överenskommelse med leverantören av materialet.¹⁴⁸

Sammanfattningsvis kan sägas att det är frilansjournalisten som har upphovsrättigheterna till det denne har skrivit. I motsats till anställningsförhållanden finns inga regler, uttryckliga eller underförstådda, som gör att nyttjanderätten övergår till en beställare eller uppdragsgivare. Vid förvärv av en rättighet att publicera sådant material är det därför normalt endast en tidsbegränsad nyttjanderätt som upplåts.

4.3.2 Frilansande fotografer

Fotografier tagna av frilansande fotografer kan delas upp i två olika huvudområden, uppdragsbilder som tas på initiativ av en beställare och arkivbilder som tas på fotografens eget initiativ. Huvudregeln är att en fotograf på samma sätt som alla andra upphovsmän har upphovsrätten till sina bilder. Det står därför fotografer fritt att över- eller upplåta upphovsrättigheterna till deras fotografiska verk.

Före 1994 gällde att den som beställde ett fotografi fick upphovsrättigheterna till det. Numera gäller dock samma avtalsregler för

¹⁴⁴ *Frilansavtalet mellan SRAO och Svenska Journalistförbundet*, p 13 st: "Rätten till offentliggörande gäller – såvida annan överenskommelse inte träffats – under 12 månader från den dag, då materialet antagits." *Kollektivavtalet mellan Medie- och informationsarbetsgivarna och Svenska Journalistförbundet*, p 9 A st 2: "Om inget särskilt avtalats gäller att uppdragsgivaren, inom ett år från det att beställt material kommit denne till handa, har rätt att publicera materialet i tidsskrift en gång."

¹⁴⁵ Tidningsutgivareföreningen och Svenska Journalistförbundets kollektivavtal finns att ladda ner på Svenska Reklamförbundets hemsida, <http://www.sjf.se/uploads/files/12.pdf> (04-04-20).

¹⁴⁶ Svenska Journalistförbundets frilansrekommendationer finns att ladda ner på Svenska Reklamförbundets hemsida, <http://www.sjf.se/uploads/files/60.pdf> (04-04-20).

¹⁴⁷ *Svenska Journalistförbundets frilansrekommendationer*: "Träffas ingen överenskommelse om annat gäller att uppdragsgivaren förvärvat rätten att publicera materialet en gång. (...) Frilansarbetaren är fri att förfoga över sitt material."

¹⁴⁸ Se Svenska Journalistförbundets hemsida, http://www.sjf.se/bazment.aspx?page_id=2430 (04-04-20).

uppdragsbilder som för all annan upphovsrätt. Den grundläggande regeln är alltså att avtalsfrihet råder även på detta område. Om upphovsrättens fördelning inte regleras uttryckligen i avtalet sker en tolkning av avtalet med utgångspunkt i omständigheterna i det enskilda fallet.

En beställare av fotografiska verk anses inte ha full förfoganderätt över bilderna om detta inte avtalats. Frilansande fotografer i beställningssituationer har därför som utgångspunkt rätt att använda sina bilder om det inte strider mot beställarens intressen. De speciella omständigheterna i varje enskild beställningssituation är dock avgörande för hur innehavet av upphovsrätten och dess förfoganderätt ser ut. Förutsebarheten för parterna vid avtalsträffandet är en viktig detalj i den bedömningen.¹⁴⁹ Om inte annat har avtalats behåller därför fotografen normalt rättigheterna till uppdragsbilder, men med viss inskränkning i nyttjanderätten. För beställda porträttbilder stadgas dock att upphovsmannen inte har rätt att utnyttja sin upphovsrätt utan tillstånd från beställaren, eller efter dennes död utan arvingarnas tillstånd.¹⁵⁰ Enligt reglerna i URL får en beställare av en fotobild inte heller göra om bilderna pga det ideella skyddet mot ändringar eller kopiera den pga reglerna om mångfaldigande.¹⁵¹ Beställaren av porträtt får äganderätt till överenskomna kopior av porträtten. Upphovsrättigheterna stannar dock med ovan nämnda begränsningar kvar hos upphovsmannen.

Till arkivbilder har upphovsmannen alla rättigheter och dessa kan fritt upp- eller överlåtas.

För frilansande fotografer innebär avtalet mellan Bildleverantörernas förening och Tidningsutgivareföreningen att en beställare får rätt att publicera överenskomna arkivbilder enligt en fastställd prislista. Fotografen kan dock begära högre ersättning, t ex för bilder av extra stort nyhetsvärde. Ofta förvaras sedan en kopia av bilden hos tidningen för att den senare ska vara lätt tillgänglig. Bilden kan senare återpubliceras utan nytt tillstånd så länge ersättning enligt en fastställd prislista utbetalas. Bilden får dock inte utlånas eller vidareöverlåtas.¹⁵²

Beställare av uppdragsbilder har enligt samma avtal rätt att både publicera och återpublicera levererade bilder.¹⁵³ Fotografen får dock neka till publicering om denne anser att publicering av bilden kan skada hans eller

¹⁴⁹ Jfr lagrådets utredning av det nya rättsläget för beställda bilder efter de förändringar som föreslogs i prop 1993/94:109, s26-30, prop 1993/94 LU 16, s 12-15 och prop 1993/94:106, s26-30. Jfr även Rosén, s 155-158 .

¹⁵⁰ Jfr 27 § 2 st URL

¹⁵¹ Jfr 2 § 2 st och 3 § 2 st URL

¹⁵² *Avtalet mellan Bildleverantörernas förening och Tidningsutgivareföreningen*, Köparens publiceringsrätt: "(...) Köpare får ej utlåna eller vidareförsälja bild. (...)”

¹⁵³ *Avtalet mellan Bildleverantörernas förening och Tidningsutgivareföreningen*, Köparens rätt till bild från fotouppdrag: ” Köparen äger på begäran rätt att få se alla de bilder som Säljaren framställt under ett fotouppdrag och för publicering välja fritt bland dessa. (...)Köparen äger även rätt att återpublicera levererade bilder (...)”

hennes anseende som fotograf.¹⁵⁴ Publicering av bilden får ske flera gånger i samma nummer av en tidning, men vid återpubliceringar i nya nummer utgår ersättning varje gång.¹⁵⁵ Beställaren får en begränsad exklusiv licens som gäller en månad från leveransen av bilderna. Efter denna tid återstår fortfarande en icke-exklusiv rätt att publicera bilderna. Förvärvaren har dessutom en exklusiv rätt att publicera bilden under 24 timmar från början av det överenskomna publiceringsdygnet.¹⁵⁶ Förvärvade rättigheter till en bild får inte heller överlåtas till tidningars samarbetspartners.¹⁵⁷

Trots reglerna om upphovsmannens ideella rättigheter får fotografer godta att tidningar beskär bilder vid publicering då detta länge varit ett normalt förfarande pga tidningars begränsade utrymme. Ingen annan manipulering är dock tillåten utan upphovsmannens tillstånd.¹⁵⁸

Fotografiska bilder och verk som är utgivna eller överlåtna kan utan speciellt tillstånd visas i film eller TV om de inte är av någon större betydelse för programmets innehåll.¹⁵⁹ Innehavaren av en fotografisk rättighet kan dock förbjuda att fotot används i TV även om detta omfattas av ett centraltavtal som normalt skulle ge en rätt att visa fotot.¹⁶⁰ Om en visningsrätt finns behövs dock inget tillstånd från rättighetsinnehavaren för att fästa bilden på ett sändningsbart medium.¹⁶¹

Det är inte bara fotografen utan även andra som bidragit med skapande insatser kan få upphovsrättsligt skydd till ett fotografiskt verk. Upphovsrätten till den fotografiska bilden delas då mellan dessa personer och fotografen.

Sammanfattningsvis kan sägas att upphovsrättigheterna i normalfallen, både för beställda- och arkivbilder, stannar kvar hos fotografen, dock ofta med vissa inskränkningar. Vid leverans av bilder till t ex tidningar erhåller

¹⁵⁴ *Avtalet mellan Bildleverantörernas förening och Tidningsutgivareföreningen*, Köparens rätt till bild från fotouppdrag: "(...) Fotografen kan dock undandra fotografi från publicering:

- om han anser att publicering skulle skada hans anseende som fotograf. (...)"

¹⁵⁵ *Avtalet mellan Bildleverantörernas förening och Tidningsutgivareföreningen*, Köparens publiceringsrätt: "(...) Ersättning utgår varje gång bild publiceras. Publicering av samma arkiv- och urvalsbild på två eller flera ställen i samma nummer av en tidning är att betrakta som publicering en gång. (...)"

¹⁵⁶ *Avtalet mellan Bildleverantörernas förening och Tidningsutgivareföreningen*, Köparens publiceringsrätt: "Köpare äger rätt att publicera bild som Säljare levererat enligt detta avtal. (...) Förhandsrätt till bild innefattar, där annat ej avtalats, att Köpare under en tid av 24 timmar från början av överenskommet publiceringsdygn ensam äger publicera bilden. (...)"

¹⁵⁷ *Avtalet mellan Bildleverantörernas förening och Tidningsutgivareföreningen*, Köparens rätt till bild från fotouppdrag: "(...) Säljaren har inte rätt att utan särskild överenskommelse vidareförsälja bild framställd under fotouppdrag förrän tidigast en månad efter det att uppdraget slutförts och bilderna levererats."

¹⁵⁸ Carlén-Wendels, s 101

¹⁵⁹ Jfr 20 § URL

¹⁶⁰ Jfr 26 d § URL

¹⁶¹ Jfr 26 e § URL

beställare åtminstone icke-exklusiva licenser att mot betalning vid varje nyttjande återanvända foton.

4.4 Reklam

Inom reklam och mediebranschen används ofta material som är upphovsrättsligt skyddat. Det förekommer också att flera led av rättssinnehavare har rättigheter parallellt; en upphovsman kan ha rättigheter till sitt verk, medan exempelvis en reklamkampanj som sammanställer material erhåller rättigheter till sammanställningen. För att till exempel ett fotografi ska få mångfaldigas i en reklamkampanj krävs därför ett avtal om att den delen av upphovsrätten har överlåtits eller upplåtits. Reklamavtalet består därför ofta av två ur upphovsrättslig synpunkt viktiga delar. En del där reklambyrån knyter till sig de upphovsrättigheter som krävs för reklamen och en del som reglerar förvärvarens rättigheter.

Sveriges Reklamförbund¹⁶² och Annonsörföreningen¹⁶³ har gemensamt arbetat fram ett samarbetsavtal för reklambranschen.¹⁶⁴ I detta ges endast rekommendationer för samarbetet mellan reklamproducenter och reklamköpare, varför ändringar och tillägg till det kan förekomma. Samarbetsavtalet innebär att beställaren får en exklusiv förfoganderätt till layouter, skisser, texter och original, men rätten är tidsbegränsad till två år¹⁶⁵ och gäller endast för det ändamål materialet beställts¹⁶⁶. Förfoganderätten får inte vidareöverlåtas.¹⁶⁷ Om det är uppenbart att materialet ska användas längre tid än två år ges dock en längre skyddstid. För förpackningar och logotyper erhåller beställaren till exempel en tidsmässigt obegränsad förfoganderätt.¹⁶⁸ Sådana rättigheter får också

¹⁶² Sveriges Reklamförbund är en intresseorganisation för företag som arbetar med reklam.

¹⁶³ Annonsörföreningen arbetar för att tillvarata reklamköparens intressen.

¹⁶⁴ Sveriges Reklamförbund och Annonsörföreningens samarbetsavtal finns att ladda ner på Svenska Reklamförbundets hemsida,

http://www.reklam.se/default2.asp?ao=category&asppage=Category_show.asp&Category_id=Juridik (04-04-20).

¹⁶⁵ *Sveriges Reklamförbund och Annonsörföreningens samarbetsavtal*, p 7 st 2: ”Kunden förvärfvar förfoganderätten till layouts, skisser, ateljéarbeten, original, texter etc när full likvid för arbetet erlagts i två år från första publiceringsdatum inom Norden om inte annat överenskommit.”

¹⁶⁶ *Sveriges Reklamförbund och Annonsörföreningens samarbetsavtal*, p 7 st 4: ”Skall det beställda materialet användas för annat ändamål eller i andra media än vad som framgår av det ursprungliga uppdraget, utgår tilläggsersättning till såväl byrå som underleverantör. (...)”

¹⁶⁷ *Sveriges Reklamförbund och Annonsörföreningens samarbetsavtal*, p 7 st 5: ”Kunden äger inte rätt att utan tillstånd upplåta/överlåta förfoganderätten vidare (...)”

¹⁶⁸ *Sveriges Reklamförbund och Annonsörföreningens samarbetsavtal*, p 7 st 7: ”Kunden förvärfvar en obegränsad förfoganderätt till reklammaterial i form av förpackningar och logotyper (...) om inte annat överenskommit.”

vidareöverlåtas.¹⁶⁹ Avtalet skiljer även uttryckligen äganderätten till fysiska exemplar från upphovsrätten.¹⁷⁰

Reklambyrån är i sin tur ansvarig för att skaffa erforderliga rättigheter och tillstånd avseende det material dess underleverantörer levererar och för att tvingande regler, t ex de i lagen (1978:800) om namn och bild i reklam, efterlevs. Om detta inte ombesörjts blir fortfarande kunden ansvarig gentemot allmänheten men reklambyrån är slutgiltigt ansvarig gentemot kunden.¹⁷¹

Om en reklambyrå anlitar en utomstående fotograf, tecknare eller annan leverantör av grafiskt material än en bildbyrå som använder standardavtal finns enligt Carlén-Wendels upphovsrättigheterna normalt kvar hos upphovsmannen medan reklambyrån erhåller förfoganderätt. Om avtalet stadgar annat gäller dock det. Det finns inga uttryckliga regler för hur förfoganderätten ska tolkas i oklara fall. Det är därför viktigt att tydligt reglera exempelvis för hur lång tid, för vilket geografiskt område, vilka reproduktionsrättigheter och för vilka sorters media rätten gäller. Upphovsmannens ideella rättigheter måste också alltid beaktas. Rätten att använda verket kan fritt överlåtas vidare till en kund.¹⁷²

För reklamfilm finns ett separat produktionsavtal utarbetat av Svenska Reklamförbundet och Sveriges Reklamfilms Producenter.¹⁷³ Avtalet, som är uttryckligt dispositivt¹⁷⁴, ger produktionsbolaget upphovsrättigheterna till filmen och äganderätt till originalet.¹⁷⁵ Reklambyrån har rätt att visa

¹⁶⁹ *Sveriges Reklamförbund och Annonserföreningens samarbetsavtal*, p 7 st 8: "Kunden äger rätt att upplåta/överlåta förfoganderätten vidare (...) om inte annat överenskommit."

¹⁷⁰ *Sveriges Reklamförbund och Annonserföreningens samarbetsavtal*, p 8: "Äganderätten till t ex fysiska original som används för reproduktion, är skild från upphovsrätten. Beställt material blir sedan uppdraget slutförts (...) kundens egendom med undantag för inskränkningar gällande äganderätt i inköpsavtal med kund (...)."

¹⁷¹ *Sveriges Reklamförbund och Annonserföreningens samarbetsavtal*, p 4 st 1: "Byrån ansvarar för att föreslagna reklam- och marknadsföringsåtgärder inte strider mot gällande lagregler, etiska regler eller branschpraxis. (...).", *Sveriges Reklamförbund och Annonserföreningens samarbetsavtal*, p 4 st 3: "Byrån ansvarar för att samtliga underleverantörer efterger förfoganderätten till det material de i enlighet med uppdraget producerar (...).", *Sveriges Reklamförbund och Annonserföreningens samarbetsavtal*, p 4 st 5: "Byrån ansvarar (...), med nedan angivna begränsningar, för skada som kunden orsakats genom vårdslöshet eller försummelse." *Sveriges Reklamförbund och Annonserföreningens samarbetsavtal*, p 4 st 6: "Byråns sammanlagda skadeståndsskyldighet (...) är begränsad till 70 basbelopp, om inte annat avtalats. (...)"

¹⁷² Carlén-Wendels, s 104

¹⁷³ *Sveriges Reklamförbund och Sveriges Reklamfilms Producenters produktionsavtal* finns att ladda ner på Svenska Reklamförbundets hemsida,

http://www.reklam.se/default2.asp?ao=category&aspage=Category_show.asp&Category_id=Juridik (04-04-20). Jfr även *Sveriges Reklamförbund och Annonserföreningens samarbetsavtal*, p 7 st 9: "För reklamfilm gäller de villkor som följer av separat avtal."

¹⁷⁴ *Sveriges Reklamförbund och Sveriges Reklamfilms Producenters produktionsavtal*, inledningen: "Avtalet är utbytbar (dispositivt), dvs villkoren däri gäller om inte beställaren och leverantören kommit överens om annat."

¹⁷⁵ *Sveriges Reklamförbund och Sveriges Reklamfilms Producenters produktionsavtal*, 3 § 1 st: "Produktionsbolaget har upphovsrätten till reklamfilmen, innefattande rätten att

reklamfilmen under två år inom det geografiska område som bestämts i avtalet.¹⁷⁶ Oftast har reklambyrån också en optionsrätt på ytterligare två år.¹⁷⁷ Om reklambyrån vill använda optionsrätten eller utöka det geografiska området krävs ett nytt avtal.¹⁷⁸ Det ska då observeras att produktionsbolaget i sin tur kan behöva godkännande från alla som de har erhållit rättigheter från. Framföranderätten får överlåtas från reklambyrån till slutkunden, men reklambyrån behåller de skyldigheter man haft sedan tidigare.¹⁷⁹ Precis som för annan reklam är det produktionsbolaget som ansvarar för att nödvändiga rättsförvärv gjorts från t ex underleverantörer, medverkande i filmen och andra eventuella rättighetshavare.¹⁸⁰ För rättigheter att använda musik måste ersättning betalas till STIM eller SAMI¹⁸¹ om upphovsmannen är ansluten till dessa. Bio, TV och kommersiella mässor har dock redan avtalslicenser som också täcker reklam.¹⁸²

Inom reklambranschen är upphovsmannens ideella rättigheter något mer snävt tolkad än inom andra områden. Eftersom upphovsmannen är medveten om syftet med användningen är det branschpraxis att godkänna något större ändringar i verk än vad som annars är tillåtet. Bland annat är namngivnings- och ändringsrätterna i viss mån inskränkta. En fotograf som tar bilder på uppdrag åt en reklambyrå anses också ha gett ett tyst samtycke till vissa redaktionella förändringar, exempelvis att bilden beskärs eller att olika filter används, eftersom en upphovsman bör räkna med ett sådant förfarande i reklambranschen.¹⁸³

framställa kopior. (...)" *Sveriges Reklamförbund och Sveriges Reklamfilms Producenters produktionsavtal*, 5 § 1 st: "Negativ/master och inspelningsmaterial är Produktionsbolagets ansvar och egendom."

¹⁷⁶ *Sveriges Reklamförbund och Sveriges Reklamfilms Producenters produktionsavtal*, 3 § 2 st: "reklambyrån har rätt att framföra reklamfilmen (...) under två (2) år från leverans av kopior av reklamfilmen (...)."

¹⁷⁷ *Sveriges Reklamförbund och Sveriges Reklamfilms Producenters produktionsavtal*, 3 § 2 st: "Under förutsättning att produktionsbolaget erhållit rätt därtill från berörda rättighetsinnehavare innehar Reklambyrån en option om ytterligare två (2) år. (...) Produktionsbolaget skall verka för att en option om ytterligare ett (1) år, dvs totalt fem (5) år, skall kunna erhållas (...)."

¹⁷⁸ *Sveriges Reklamförbund och Sveriges Reklamfilms Producenters produktionsavtal*, 3 § 3 st: "Påkallas någon av ovan nämnda optioner eller önskar Reklambyrån utöka det geografiska området (...) avseende en utökad framföranderätt, skall (...) avtal (...) träffas separat."

¹⁷⁹ *Sveriges Reklamförbund och Sveriges Reklamfilms Producenters produktionsavtal*, 3 § 4 st: "Reklambyrån har rätt att vidareöverlåta framföranderätten enligt avtal till slutkunden varvid dock Reklambyråns skyldigheter ska kvarstå."

¹⁸⁰ *Reklamförbund och Sveriges Reklamfilms Producenters produktionsavtal*, 6 § 1 st: "Produktionsbolaget ansvarar för att under en period om två (2) år (...) erforderliga avtal slutits med upphovsrättsinnehavare, organisationer, enskild medverkande (eller dennes agent) och andra rättighetsinnehavare på ett sådant sätt att framföranderätten inte inskränks. (...)"

¹⁸¹ SAMI, Svenska Artister och Musikers Intresseorganisation förvaltar liksom STIM de rättigheter som artister får till inspelningar av verk och är den näst största organisationen på detta område.

¹⁸² Carlén-Wendels, s 103

¹⁸³ Carlén-Wendels, s 54

Inom reklambranschen är huvudregeln om att tillstånd krävs för att vidareöverlåtelser ska vara tillåtna i viss mån uppluckrad eftersom vidareöverlåtelser av rättigheter till kunder är normalt. Kravet på tillstånd är därför på detta område inte lika strikt som annars. Beroende på situationen kan därför tillstånd för vidareöverlåtelser tolkas in i avtal med reklambyråer under förutsättning att det anses vara förenligt med branschpraxis.¹⁸⁴

Det bör också hållas i minnet att det upphovsrättsliga skyddet gäller för formen och inte för idén. Det är därför enligt Carlén-Wendels relativt vanligt att reklam inte blir upphovsrättsligt skyddad eftersom budskapet och dess layout inte uppnår de krav på bl a originalitet som ställs.¹⁸⁵ I sådana fall kan plagiering av reklam inte förhindras på upphovsrättslig grund, men varumärkes- och firmaskydd gäller fortfarande.¹⁸⁶

I normalfallet behåller således reklambyrån eller dess underleverantörer upphovsrättigheterna medan kunden får nyttjanderätt till reklamen och äganderätt till det material som reklambyrån producerat under arbetets gång. Reklambyrån svarar för rättighetshandlingen oavsett om alla rättigheter finns hos reklambyrån från början eller om dessa införskaffats från utomstående upphovsmän eller rättighetsinnehavare.

4.5 Bokförlags-, film- och musikavtal

4.5.1 Introduktion

Bokförlags-, film- och musikavtal är exempel på avtal där upphovsmannen under en ofta tidsbegränsad period upplåter eller överlåter rätten att använda ett eller flera verk. En gemensam nämnare hos dessa avtal är att upphovsmannen upplåter eller överlåter rättigheterna för att de ska kunna förvaltas på ett effektivare sätt. Normalt har en upphovsman inom dessa områden inte möjlighet att använda sitt verk kommersiellt effektivt. Rättigheterna förvaltas därför av större organisationer som har sådana möjligheter. Organisationerna fungerar därmed som en nödvändig mellanhand mellan upphovsmannen och marknaden. Upphovsrättigheterna inom dessa områden kan upplåtas mot antingen en engångssumma eller som i normalfallet genom royaltyersättning. Som huvudregel upplåts hela upphovsrätten eller stora delar av den, inom t ex musikbranschen är normalfallet att STIM förvaltar rättigheterna till offentligt framförande och mekaniskt mångfaldigande.

¹⁸⁴ Carlén-Wendels, s 106, jfr även NJA 1967 s 264, RH 1988:107 och NJA 1976 s 282

¹⁸⁵ Jfr NJA 1990, s 499

¹⁸⁶ Carlén-Wendels, s 39

4.5.2 Bokförlagsavtal

Till följd av URL:s dispositiva natur har det under lång tid utmejslats en relativt enhetlig frivillig reglering där standardavtalen utgör de viktigaste uttrycken för hur upphovsrättigheterna fördelas inom bokförlagsbranschen. Det kan föreligga en del skillnader mellan olika bokförlagsavtal t ex beroende på hur en bok säljs, exempelvis genom postorder eller i butik, eller beroende på vilken sorts litteratur det omfattar, t ex facklitteratur, barnböcker eller diktsamlingar. Det finns exempelvis olika standardavtal för översättare¹⁸⁷ och författare till läromedelslitteratur¹⁸⁸. Huvuddragen för hur upphovsrättigheterna behandlas i de olika avtalen är dock relativt lika.¹⁸⁹

Ett bokförlagsavtal innebär att upphovsmannen upplåter den ekonomiska delen av upphovsrätten till ett bokförlag. Förlagsavtalen regleras huvudsakligen i 31- 38 §§ URL som till största delen är dispositiva. Förlaget ges enligt URL en exklusiv rätt att mångfaldiga och ge ut verket inom fyra år om inget annat stadgas i avtalet.¹⁹⁰ Detta medför en skyldighet för förläggaren att ge ut verket inom denna tid men också att sköta reklam och på annat sätt främja dess försäljning.¹⁹¹ Om verket inte publiceras innan tidsgränsen gått ut kan avtalet hävas.¹⁹² Har en upplaga tagit slut eller avtal om nyttgåva finns och en ny upplaga inte tryckts inom ett år kan upphovsmannen söka sig till andra intresserade förlag.¹⁹³ För dessa rättigheter får upphovsmannen en royaltiersättning som utgörs av en viss förutbestämd summa pengar för varje sålt exemplar av boken. Normalt betalas en del av en beräknad ersättning ut i förskott medan resten av ersättningen betalas ut om verket säljer i den utsträckningen att upphovsmannens royaltyintäkter överstiger förskottet. Förskottet behöver inte återbetalas om royaltiersättningen inte täcks.¹⁹⁴

Förlagsavtalet mellan Svenska Bokförläggareföreningen och Sveriges Författarförbund skiljer sig på några punkter från de dispositiva lagreglerna, främst vad gäller de tidsmässiga aspekterna av upplåtelsen. Förlagsavtalet gäller fem år från senaste utgivningen och om en ny upplaga trycks förlängs avtalet automatiskt ytterligare fem år.¹⁹⁵ Utgivningsskyldigheten är

¹⁸⁷ Se t ex avtal på Svenska Författarförbundets hemsida, http://www.forfattarforbundet.se/pdf/avtal_ram_overs_1986.pdf (04-04-20).

¹⁸⁸ Se t ex avtal på Svenska Läromedelsförfattares Förbunds hemsida, <http://www.slff.se/avtal/ramavtal.pdf> (04-04-20).

¹⁸⁹ Rosén, s 164

¹⁹⁰ Jfr 31 och 33 §§ URL

¹⁹¹ Jfr 33 § URL

¹⁹² Jfr 34 § URL

¹⁹³ Jfr 34 § URL

¹⁹⁴ Kockvedgaard och Levin, s 390-391

¹⁹⁵ *Förlagsavtalet mellan Svenska Bokförläggareföreningen och Sveriges Författarförbund*, 7 § 1 och 2 st: ”Förlagsavtalet består så länge utgivningen pågår, dock - om inte dessförinnan avtalet hävts (...) längst intill utgången av femte året efter det år senaste upplaga utgivits.

Förlagsrätten kan efter särskild överenskommelse förlängas utöver vad i första stycket sägs, dock längst ytterligare högst fem år.”

förkortad till 18 månader från det att verket lämnats till förläggaren¹⁹⁶ och en ny upplaga måste utges inom fyra månader efter att upphovsmannen skriftligen krävt det om alla upplagor är utgångna.¹⁹⁷ Upplåtelsen omfattar normalt bara en exklusiv rätt att utge verket i bokform och enbart på svenska, den gäller dock alla bokformat.¹⁹⁸ Upphovsmannen har trots att rättigheterna överläts en rätt att ta med delar av verket i antologier sedan ett år från första utgivningen förflutit.¹⁹⁹ I förlagsavtalet är det förlaget som ges rätten att bestämma upplagestorlekar.²⁰⁰ Förlaget har ingen rätt att vidareöverlåta de förvärvade rättigheterna.²⁰¹ Om en rättighet att använda en bok på ett annat eller mer omfattande sätt än det som anges i förlagsavtalet senare ska förvärvas räcker det inte med tillstånd från förläggaren, utan även upphovsmannens medgivande krävs.

Sammanfattningsvis är det alltså bara en begränsad upplåtelse av en viss avgränsad rättighet som förläggaren erhåller genom bokförlagsavtal. Inom det området är dock upplåtelsen exklusiv. Förläggaren får därför bara använda verket på det sätt som avtalet föreskriver. Omarbetningar till t ex film eller teater omfattas inte av de svenska standardavtalen på området.

Det har på senare tid även diskuterats om författare bara ska upplåta rättigheterna för en bokform i taget, d v s först för en normalutgåva för att senare också kunna upplåta rättigheterna till t ex en pocket- och en bokklubbversion av verket. På det sättet stärks författarens ställning och ett

¹⁹⁶ *Förlagsavtalet mellan Svenska Bokförläggareföreningen och Sveriges Författarförbund*, 14 § 1 mom: "Förläggaren är om ej annat överenskommes, pliktig att utge verket inom aderton månader från det att författaren avlämnat tryckfärdigt manuskript."

¹⁹⁷ *Förlagsavtalet mellan Svenska Bokförläggareföreningen och Sveriges Författarförbund*, 15 §: "Om samtliga upplagor är utgångna och förläggaren ej har utnyttjat den enligt förlagsavtal tillkommande rätten att utge ny upplaga, må författaren hos förläggaren skriftligen påkalla utgivning av ny upplaga. Har förläggaren ej inom fyra månader efter det att han mottagit begäran om därom förbundit sig att utge ny upplaga, äger författaren häva avtalet och behålla vad han uppburit i honorar för detta verk. Upplagan ska anses utgången om antalet kvarvarande exemplar ej uppgår till 100."

¹⁹⁸ *Förlagsavtalet mellan Svenska Bokförläggareföreningen och Sveriges Författarförbund*, 5 §: "Genom förlagsavtal upplåter författaren till förläggaren ensamrätt att i bokform utge verket på svenska språket. Alla andra rättigheter förblir författarens."

¹⁹⁹ *Förlagsavtalet mellan Svenska Bokförläggareföreningen och Sveriges Författarförbund*, 5 §: "(...) Utan hinder av vad sålunda är föreskrivet äger författaren dock (...) träffa avtal om intagande av delar av verket i antologi enligt nedan är stadgat (37 §)." *Förlagsavtalet mellan Svenska Bokförläggareföreningen och Sveriges Författarförbund*, 37 §: "Önskar författaren inte en del av verket i antologi på annat förlag äger han, om antologibidragets omfattning inte överstiger den mängd som avses i 16 § upphovsrättslagen göra detta om det gäller skolantologi när som helst och om det gäller annan antologi sedan ett år förflutit från det att normalutgåvans första upplaga utkom."

²⁰⁰ *Förlagsavtalet mellan Svenska Bokförläggareföreningen och Sveriges Författarförbund*, 6 § 1 st: "Om inte annat överenskommits äger förläggaren bestämma antalet upplagor och dessas storlek."

²⁰¹ *Förlagsavtalet mellan Svenska Bokförläggareföreningen och Sveriges Författarförbund*, 9 § 1 st: "Utän författarens medgivande må förläggaren ej överlåta sin förlagsrätt enligt förlagsavtal annat än i samband med överlåtelse av hela sin förlagsrörelse eller särskild del därav. (...)"

högre pris kan förmodligen tas ut om boken är framgångsrik. Ännu har detta inte realiserats i några ramavtal.²⁰²

4.5.3 Avtal på musikområdet

För utgivning av musik gäller samma regler i URL som för bokförlagsavtalen. Avtalen på musikområdet har dock en del särdrag jämfört med bokförlagsområdet då musikområdet är uppdelat på flera parter. En upphovsman till ett musikaliskt verk har flera möjliga parter att förhandla med, musikförlag som sluter avtal med upphovsmannen och organisationer som administrerar och kontrollerar vederlag för användandet av upphovsrättigheterna, t ex STIM. Dessutom finns skivbolag som fokuserar på artister och musikers inspelningar och rättigheterna till dessa.

Ett förlagsavtal innebär att upphovsmannen överlåter den ekonomiska delen av upphovsrätten till ett förlag.²⁰³ Musikförlagen arbetar för att tillvarata upphovsmannens rättigheter genom att få ut upphovsmannens verk, d v s text och/eller musik, till allmänheten, t ex genom att mot ersättning låta andra artister spela in ett verk eller sälja noter till det. De hjälper även till med registrering hos STIM. Musikförlagen hanterar huvudsakligen upphovsmannens rättigheter och agerar i stor utsträckning som en agent som förvaltar rättigheterna. Musikförlagen har alltså en delvis annorlunda funktion än bokförlagen.²⁰⁴

Det finns ett standardavtal för musikförlagsavtal²⁰⁵ som anses vara accepterad branschpraxis eftersom det i praktiken nästan uteslutande är det som används.²⁰⁶ Musikförläggaravtalet innebär att upphovsmannen överlåter rätten till alla upphovsrättsliga förfoganden utan några geografiska begränsningar²⁰⁷ och dessutom en rätt till vidareöverlåtelser i flera led²⁰⁸. Anledningen till denna konstruktion är att rättigheter ska kunna överlåtas till

²⁰² Sveriges Författarförbunds kommentarer till *Förlagsavtalet mellan Svenska Bokförläggareföreningen och Sveriges Författarförbund*, s 6

²⁰³ Gozzo, s 87

²⁰⁴ Jfr kap 5.4.2

²⁰⁵ Standardavtalet mellan Föreningen Svenska Kompositörer Av Populärmusik, Föreningen Svenska Tonsättare och Svenska Musikförläggareföreningen

²⁰⁶ Rosén, s 171

²⁰⁷ *Standardavtalet mellan Föreningen Svenska Kompositörer Av Populärmusik, Föreningen Svenska Tonsättare och Svenska Musikförläggareföreningen*, 2 §: "Genom överlåtelser erhåller förlaget uteslutande rätt att förfoga över verket genom att framställa exemplar och genom att göra det tillgängligt för allmänheten i ursprungligt skick, i översättning eller (...) i ändrat skick, i annan litteratur- eller konstform eller teknik." *Standardavtalet mellan Föreningen Svenska Kompositörer Av Populärmusik, Föreningen Svenska Tonsättare och Svenska Musikförläggareföreningen*, 7 §: "Överlåtelser gäller för alla länder och för hela den tid verket är lagligen skyddat."

²⁰⁸ *Standardavtalet mellan Föreningen Svenska Kompositörer Av Populärmusik, Föreningen Svenska Tonsättare och Svenska Musikförläggareföreningen*, 10 § 1 st: "De överlåtna rättigheterna må av förlaget helt eller delvis för längre eller kortare tid överlåtas på annan med eller utan rätt för denne att överlåta rättigheterna vidare."

skivbolag och andra som vill spela in musiken eller annars använda den.²⁰⁹ Musikförlaget har två eller fyra år på sig att se till att verket ges ut beroende på vad som avtalats. Om utgivning inte sker inom denna tid kan upphovsmannen häva avtalet.²¹⁰

Musikförlagen eller upphovsmännen upplåter normalt alla rättigheter till offentligt framförande och mekaniskt mångfaldigande till STIM. STIM får dessutom genom sitt anslutningsavtal inspelningstillståndet för ett verk. Detta överlåts till det nordiska samarbetsorganet NCB²¹¹ som i sin tur kan ge tillstånd att göra inspelningar av verket både i Norden och, genom olika samarbetsorganisationer, också i resten av världen. Om anslutningsavtalet med STIM gäller får därför inte upphovsmän själva upplåta sina musikaliska verk för offentliga framföranden eller för inspelningar. Användare av musik tecknar också avtal med STIM som i sin tur har avtal med motsvarande organisationer i utlandet. Det står intresserade fritt att använda STIM-anslutna verk och sådana verk som är anslutna till deras utländska samarbetspartners mot att STIM:s fasta priser betalas.²¹²

Sammanfattningsvis får musikförlagen genom standardavtalet all förfoganderätt och den gäller för hela världen. Detta ger upphovsmän inom musikområdet en mycket svag ställning rättighetsmässigt sett. Överlåtelsen av upphovsrätt är så omfattande att upphovsmannen efter överlåtandet inte kan påverka vad som händer med verket. Förvärvaren har stora möjligheter att inom de gränser som avtalet sätter, med bl a royalty och eventuella tidsmässiga begränsningar, förfoga över verket på det sätt som denne finner bäst. De ideella rättigheterna ska dock fortfarande beaktas. Alternativen för upphovsmannen är dock relativt få eftersom denne på egen hand har små möjligheter att försvara sina rättigheter som upphovsman.

Skivbolagen skriver avtal med artister och ger ut skivor och fungerar därigenom vad avser distributionen som ett bokförlag. De rättigheter som är aktuella att förvärva för skivbolagen är i första hand de upphovsrättigheter som skapas vid inspelningen av ett musikaliskt verk och de rättigheter som behövs för att spela in och saluföra inspelningen.

Det skivbolag normalt avtalar till sig är en inspelningsgaranti av den inspelande artisten, en upplåtelse av inspelningsrätten till verket, mångfaldiganderätten till inspelningen och garantier att samma verk inte spelas in hos annat skivbolag.²¹³ Om artisten och upphovsmannen är samma

²⁰⁹ Rosén, s 171-173

²¹⁰ *Standardavtalet mellan Föreningen Svenska Kompositörer Av Populärmusik, Föreningen Svenska Tonsättare och Svenska Musikförläggareföreningen*, 5 § 1 st: ”Har förlaget icke inom två år/ fyra år från det Upphovsmannen avlämnat (...) manuskript eller annat (...) av detta avtal godkänt material (...) utgivit verket och blir ej därefter inom tre månader från det Upphovsmannen därom gjort skriftlig framställning utgivningen verkställd, äger upphovsmannen häva avtalet och behålla uppbyggt honorar. (...)”

²¹¹ Nordic Copyright Bureau

²¹² Carlén-Wendels, s 107 och Rosén, s 177-178

²¹³ Jfr 45 § URL

person är löftet att inte spela in samma verk det väsentliga. Det står normalt andra artister fritt att göra covers utan tillstånd från skivbolaget, i stället krävs tillstånd från innehavaren av den ekonomiska delen av upphovsrättsmannens rättigheter. Oftast är det som vi sett ovan till NCB genom STIM som dessa rättigheter upplåtits av musikförlaget. Till NCB erläggs också ersättning och en del av denna ersättning kommer sedan upphovsmannen till del.²¹⁴

Skivbolagsavtalen innehåller ofta klausuler som binder artister till bolaget för ett visst antal skivor och under en viss tid. De innehåller också regler om artistens rätt att få skivinspelningar bekostade av bolaget. En vanlig konstruktion är att skivbolaget bekostar inspelningen av en första skiva och för det får en optionsrätt på ytterligare skivor som kan lösas in om skivbolaget så önskar. Det finns däremot inga regler som stadgar att ett bolag som bekostat en inspelning har någon skyldighet att ge ut denna. Detta kan leda till problem eftersom artisten kan befinna sig utan rättigheter att ge ut en eller flera skivor samtidigt som denne inte heller får spela in dem på nytt²¹⁵

För större sceniska eller musikdramatiska verk som behöver en mer individuell prissättning kan det krävas att avtal träffas med rättsinnehavaren direkt eftersom STIM:s avtal oftast inte omfattar sådana verk. För att STIM ska kunna träffa sådana avtal krävs ett tilläggsavtal med upphovsmannen. Musikdramatiska verk handhas därför oftast av ett musikförlag medan enstaka melodier tagna ur sitt sammanhang i ett större verk däremot oftast omfattas av ett STIM-kontrakt.²¹⁶

4.5.4 Filmavtal

I URL saknas särskilda regler om vem som ska anses vara upphovsman till ett filmverk. Rätten tillkommer därför enligt huvudregeln den som skapat verket.²¹⁷ Normalt är det ett stort antal personer som i olika utsträckning bidragit till filmens skapande, t ex regissören, manus- och dialogförfattare, dekorskapare och eventuellt kompositörer om musiken har skapats speciellt för verket.²¹⁸ Förutom skyddet för filmen som helhet är dessutom varje bildruta i filmen skyddad som fotografiskt verk eller bild.²¹⁹ För att undvika en opraktisk situation med kollektiv upphovsrätt för alla medverkande samlas därför normalt all förfoganderätt till verket hos en part genom avtal med alla som bidragit i tillräcklig utsträckning. I dessa avtal löses också frågor om ersättning för insatserna i filmen. Filmavtal innebär därmed att en fristående ekonomisk rättighet skapas. Vanligtvis är det filmproducenten som får denna rättighet. För filmverket är det därför inte

²¹⁴ Rosén, s 177-180

²¹⁵ Rosén, s 179-180

²¹⁶ Rosen, s 175-176

²¹⁷ Jfr 1 § URL

²¹⁸ Jfr 43 § URL

²¹⁹ Carlén-Wendels, s 76 och 100

upphovsrättigheterna i sig som är de centrala, utan den rätt att förfoga över verket som samlas hos producenten.²²⁰

För avtal med en ursprunglig upphovsman till ett verk som filmen bygger på, exempelvis en roman, finns visserligen standardavtal, men dessa används i mycket begränsad omfattning. Specialkonstruerade avtal är i stället det vanligaste på den svenska marknaden. Kocktvedgaard och Levin poängterar att det i dessa är av mycket stor vikt att rättsövergången definieras tydligt.²²¹ En film måste produceras inom skälig tid efter att rättigheterna förvärvat, och om detta inte skett efter fem år har upphovsmannen rätt att säga upp avtalet.²²²

Enligt 39 § URL presumeras att en upphovsman som överlåtit rätten att filmatisera ett verk också överlåtit rätten att sprida filmen genom t ex biografvisningar. Det har diskuterats om detta även omfattar sådan exemplarframställning som t ex är nödvändig för distribution av videofilmer, både för uthyrning och för försäljning. Rosén anser att eftersom 2 § 3 st URL stadgar att ett tillgängliggörande av verket för allmänheten även omfattar utbudande till försäljning och uthyrning så bör samma fras, ”tillgängliggöra för allmänheten”, i 39 § också omfatta dessa förfoganden. Detta är dock en ersättningsfråga mellan parterna och den löses normalt i de avtal som sluts.²²³ Samma regler gäller för reklamfilm som för annan film, dock med andra pristariffer.²²⁴

För användandet av musikaliska verk i filmer måste separata avtal med musiker eller den som förvaltar dennes rättigheter, t ex STIM, slutas.²²⁵ För avtalen med kompositörer till musikaliska verk som ska användas i en film är det standardavtalet mellan Föreningen Svenska Kompositörer Av Populärmusik, Föreningen Svenska Tonsättare och Svenska Musikförläggareföreningen som också här är det klart dominerande. Det innebär att producenten erhåller full förfoganderätt utan några geografiska begränsningar.²²⁶

En vanlig lösning när en film ska produceras är att ett riskbolag bildas. Genom optionsavtal finansierar riskbolaget filmen för att sedan kunna ta del av en eventuell ekonomisk vinst. Kostnaderna är ofta så stora att denna lösning kan fördela riskerna på flera aktörer. Sammantaget kan konstateras att branschen i hög grad använder individuellt anpassade avtal, varför det är svårt att dra mer än allmänna slutsatser om hur upphovsfrågorna normalt löses i branschen. De ursprungliga upphovsmännen överlåter normalt all upphovsrätt och de samlade rättigheterna används sedan som en affärsvara.

²²⁰ Kocktvedgaard och Levin, s 395-396

²²¹ Kocktvedgaard och Levin, s 397

²²² Jfr 40 § 2 st URL

²²³ Rosén, s 193-199

²²⁴ Kocktvedgaard och Levin, s 398-399

²²⁵ Rosén, s 182-199, 2 och 39 § URL

²²⁶ Jfr kap 4.5.3 om musikavtal, jfr även Kocktvedgaard och Levin, s 397.

Producenten får normalt det övergripande ansvaret och fungerar också som samlingspunkt för upphovsrättigheterna.

5 Sammanfattande kommentar

Partiella upplåtelser av upphovsrätt där begränsad förfoganderätt i olika former och omfattning överläts till köpare är den vanligaste formen av upphovsrättsöverföring på de områden som har behandlats i denna uppsats. Lagreglerna i URL är huvudsakligen dispositiva varför branschpraxis, oftast manifesterad genom standardavtal och rekommendationer från olika intresseorganisationer, är av stor vikt i praktiken. Standardavtal är därför den viktigaste indikatorn på hur upphovsrätten normalt fördelas inom olika branscher. De flesta standardavtalen tycks vara flexibla på så sätt att de lätt kan anpassas för de speciella förhållanden som råder i varje enskild avtalssituation. I avtalen lämnas ofta utrymme för reglering av speciella situationer i det enskilda fallet. Det är också vanligt att vissa t ex tidsmässiga gränser i avtalen har satts så att parterna kan ändra dessa för att avtalet ska passa deras vilja. Vid sidan av standardavtalen finns även ett antal rekommendationer. De flesta av dessa är utfärdade ensidigt av olika intresseorganisationer, men ett antal av dem är utarbetade i samarbete mellan organisationer som företräder både upplåtare och förvärvare av upphovsrättigheter. Många av avtalen och rekommendationerna används dock ofta med ändringar och tillägg.

Min bedömning är att både de standardavtal men också oftast de rekommendationer som finns i branscherna balanserar båda parternas intressen och att avtalen oftast reglerar områdena på ett bra sätt. Upphovsmännen ges dock i vissa situationer en del fördelar och kan som helhet anses vara något gynnade i förhållande till förvärvare av upphovsrätt. Exempelvis borde kanske beställare av specifika verk ha ännu större möjligheter att få upphovsrättigheterna till verken ifråga än de har eftersom det på samma sätt som hos arbetsgivare är beställaren som bekostar verket. Detta har som jag ser det framförallt sin grund i två förhållanden. Ur lagens förarbeten och litteratur på området framstår det rätt tydligt att upphovsmannen anses vara den svagare och därför skyddsvärda parten. Eftersom den mesta lagstiftningen är dispositiv torde detta kanske inte ha så stor betydelse. Därför tror jag att det också är av vikt att det ofta är lättare för säljare av en produkt att samla sina gemensamma krafter till en stark organisation som kan tillvarata deras intressen och att det är säljaren som genom det ursprungliga innehavet av produkten har bäst förhandlingsposition. Köpare har ibland andra huvudsakliga mål med sin verksamhet, t ex inom IT-branschen där den beställda produkten ofta bara är ett hjälpmedel, och står därför ofta relativt ensamma och oorganiserade. Även på de områden där det är mer jämlika parter som förhandlar fram avtalen, t ex inom mediaindustrin, är det genom de utgångspunkter URL ger säljaren som har bäst utgångsläge då alla rättigheter från början ligger hos denne. Standardavtalen på dessa områden tycker jag ändå på ett relativt rättvist sätt reglerar förhållandet mellan parterna.

I välreglerade branscher som t ex journalistik eller reklam är förfarandet vid köp av produkter och texter standardiserade och de branschavtal som finns är både väl inarbetade och väl avvägda. Det är därför på de områden som faller utanför dessa stora områden som problem lättast kan uppstå. I den här uppsatsen har detta främst syns i avsnittet om IT-avtalen där de områden som ska kunna omfattas av avtalen är många och där avstegen från de rekommenderade avtalen tycks vara fler än på de flesta andra områdena. Inom IT-sektorn tycks huvudregeln vara att vid beställningar av datorprogram och system stannar upphovsrätten kvar hos leverantören. Vid större medverkan av beställaren och mer specialiserade lösningar ökar dock möjligheterna för att hela upphovsrätten kan förvärfas.

Det sakrättsliga skyddet uppkommer som huvudregel vid avtalsslutandet eftersom upphovsrätten normalt anses överlåtten vid den tidpunkten. Det är också den rimligaste lösningen eftersom upphovsrättigheter varken kan traderas eller registreras. För lösa saker gäller enligt KöpL att de inte kan återtas om inte ett återtagandeförbehåll finns i avtalet. Mycket talar också för att återtagandeförbehåll kan användas för säkerställandet av en upphovsrätt. Praxis saknas dock och rättsläget får därför också på den punkten anses vara oklart. För en säljare är därför en upplåtelse bättre än en överlåtelse som garanti för betalning eftersom denne behåller äganderätten. Rättsläget är oklart också för säkerhetsöverlåtelser av upphovsrättigheter.

För en förvärfvare råder tidsprioritet gentemot andra potentiella köpare. Därför behövs ur det perspektivet inget skydd mot senare dubbelöverlåtelser, men eftersom godtrosvärfvare inte kan göras måste en förvärfvare så noggrant som är möjligt kontrollera att säljaren är rättmätig innehavare av rättigheten. Ibland förekommer därför också klausuler som stadgar att så ska vara fallet inkorporerade i avtalen.

Vid licensiering är det för båda parter viktigt att noga definiera licensens omfattning. De fyra grundläggande delarna är som vi sett tidsmässiga och geografiska begränsningar, vilka förfogandeformer upplåtelsen ska gälla och styrkan hos rättigheten. Även andra detaljer kräver dock visst övervägande, exempelvis kan det ideella skyddet bli föremål för ett tyst eftergivande.

Upphovsrättigheter överlåts inte automatiskt till en beställare eller köpare vare sig det gäller fullständiga överlåtelser, licensieringar eller enstaka förfoganden genom beställning av enstaka produkter. I kombination med specifikationsprincipen som stadgar att bara de rättigheter som är klart avtalade omfattas, är det därför av stor vikt framför allt för beställaren att göra en mycket klar fördelning av rättigheterna i avtalet. Vid oklarheter är det i första hand ordalydelsen som avgör hur ett avtal tolkas. I andra hand sker en helhetsbedömning med utgångspunkt i tillämpliga tolkningsregler, överenskommelsens utseende och situationen i övrigt.

Vid avtalsförhandlingar bör parterna överväga exakt vilka krav förvärfvaren har på det material som ska upplåtas eller överlåtas och vilka behov

överenskommelsen ska tillfredsställa. Dessa överväganden borde styra avtalen, men även andra ekonomiska och känslomässiga överväganden inverkar i praktiken. Till slut är det givetvis hur mycket parterna är beredda att betala för rättigheterna som avgör hur överenskommelsen ser ut. För varje ny rättighet som överförs ökar priset för förvärvaren och för varje rättighet som upphovsrättsinnehavaren inte upplåter minskar priset. Det ligger därför i båda parternas intresse att inte hålla på rättigheter av principskäl. I vilken mån rättigheter överlåts kan också påverka framtida affärsförbindelser även med helt andra partners. Möjligheter att senare t ex återanvända strukturer i datorprogram eller att överlåta ytterligare licenser på samma upphovsrätt har givetvis stor ekonomisk betydelse. Att upphovsrätten förvaltas på ett sätt som upphovsmannen anser acceptabelt och att produkten marknadsförs på det sätt som upphovsrättsmannen vill är andra överväganden som kan ha stor betydelse. Ett noggrant övervägande av vilken upphovsrättslig strategi ett företag ska använda sig av är därför av stor vikt både på kort och på lång sikt.

För förvärvare av upphovsrätt är det viktigt att komma ihåg att det ibland behövs tillstånd från upphovsmannen för vidareförsäljning. Det kan också beroende på situationen krävas tillstånd för att få ändra i verket. Det är dessutom viktigt att komma ihåg att när en rätt att använda ett upphovsrättsligt skyddat verk till något ändamål förvärvats så gäller den endast det avtalade området och får inte användas till annat. En förvärvare bör därför på samma sätt som en överlåtare noga fundera över vilka förfoganden man behöver innan avtalet skrivs.

6 Slutord

Eftersom det råder stor avtalsfrihet vid överlåtelser av upphovsrätt går det inte att ge några generella svar på hur rättigheterna fördelas mellan säljare och köpare. De vanliga standardavtalens lösningar skiljer sig åt mellan olika områden och undantag till avtalen förekommer.

De överväganden som främst har betydelse är givetvis de ekonomiska. Upphovsrättsinnehavaren vill ha ett så högt pris som möjligt och dessutom kanske ytterligare avtal om t ex underhåll eller avtal om att få sälja fler verk. Samtidigt vill upphovsrättsinnehavaren ibland inte överlåta för stora delar av upphovsrätten och på så sätt förlora möjligheten att använda verket på det sätt som var planerat. Förvärvaren bör däremot begränsa upphovsrätten till det som behövs för att denne ska få ett så lågt pris som möjligt och kanske samtidigt säkra rättigheterna till fler framtida verk. Det är också viktigt att noggrant definiera vilka delar av upphovsrätten som överförs så att parterna vet vilka följder avtalet ger. Även hur parternas framtida förhållande ser ut är viktigt att beakta innan avtal träffas, ska exempelvis avtalet innehålla klausuler om underhåll av införskaffade program, rättigheter till framtida böcker, skivor eller annan upphovsrätt som upphovsmannen kommer att producera?

Avslutningsvis kan sägas att avtals slutgiltiga fördelning av upphovsrättigheter är främst intimt förknippat med parternas ekonomiska överväganden. Något förenklat – man får det man betalar för, eller som den engelska författaren John Ruskins²²⁷ uttryckte det:

"It's unwise to pay too much, but it's unwise to pay too little too. When you pay too much, you lose a little money.....that is all. When you pay too little, you sometimes lose everything because the thing you bought was incapable of doing the thing it was bought to do.

The Common Law of business balance prohibits paying a little and getting a lot... it can't be done. If you deal with the lowest bidder, it is well to add something for the risk you run, and if you do that, you will have enough to pay for something better."

²²⁷ John Ruskins var en engelsk författare, konst- och arkitekturskribent, debattör och professor i Oxford som levde mellan 1819 och 1900, jfr <http://www.brantwood.org.uk> (04-04-20), http://68.1911encyclopedia.org/R/RU/RUSKIN_JOHN.htm (04-04-20) och <http://www.kirwood.com/jruskin.htm> (04-04-20) för mer information.

Litteraturförteckning

Offentligt Tryck

- Prop 1960:17 Förslag till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk mm
- Prop 1960:17 Lagrådets yttrande LU 1960:41
- Prop 1988/89:85 Om upphovsrätt och datorer
- Prop 1993/94:109 Fotografirättens introduktion i upphovsrättslagen
- Prop 1996/97:111 Rättsligt skydd för databaser
- SOU 1956:25 Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk.
- 1993/94:LU16 Lagutskottets betänkande till prop 1993/94:109

Böcker

Bernitz, U, *Standardavtalsrätt*, 6: e uppl, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1993.

Carlén-Wendels, T, *Upphovsrätt i reklam och media*, Studentlitteratur, Lund, 1997.

Gozzo, G, *Företagens immaterialrättigheter och licensavtal*, Industrilitteratur AB, Eskilstuna, 1998.

Henriksson, P, *Översikt över det sakrättsliga skyddet för upphovsrätt*, i Persson/Levin/Wolk, s 136-153.

Håstad, T, *Den nya köprätten*, 4: e uppl, Iustus, Uppsala, 1998.

Koktvedgaard, M och Levin, M, *Lärobok i immaterialrätt*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2000.

Levin, M, *Något om riskerna vid överlåtelse av know-how i samband med tillverkningsavtal*, s 363-378 i Festskrift till Jan Ramberg, Norstedts Juridik, Red: Levin, M, Stockholm, 1996.

Lindberg, A och Westman, D, *Praktisk IT-rätt*, 3: e uppl, Norstedts Juridik, Stockholm, 2001.

Norwall, J, *Handbok för bild- och formkonstnärer*, KRO och KIF, Stockholm, 2001.

Persson, A, Levin, M, och Wolk, S (Red), *Immaterialrätt & sakrätt*, Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, Stockholm, 2002 [Person/Levin/Wolk].

Persson, A, *Om ägarförbehåll vid upphovsrätt och pant*, i Persson/Levin/Wolk, s 261-273.

Persson, A och Wolk, S, *Sakrätten - en introduktion*, i Persson/Levin/Wolk, s 40-51.

Ramberg, J och Hultmark, C, *Allmän avtalsrätt*, 5: e uppl, Norstedts Juridik Stockholm, 1999.

Renman Claesson, K, *Övergång av upphovsrätt och närstående rätt och de sakrättsliga konsekvenserna*, i Persson/Levin/Wolk, s 154-177.

Rosén, J, *Upphovsrättens avtal*, 2: a uppl, Norstedts Juridik, Stockholm, 1998.

Tidsskrifter

Nordiskt Immaterialt Rättsskydd (NIR), 1989, s 394-400, Red. Halén, T, *Svea HovR, dom 24 april 1989*.

Nordiskt Immaterialt Rättsskydd (NIR), 2002, s 552-556, Karnell, G, *Upphovsrättens avtal – nya tyska regler samt några reflektioner*.

Avtal och rekommendationer

Avtal 90, Utgivet av Svenska IT-företagens Organisation, Dataföreningen i Sverige och Sveriges inköps- och logistikförbund

Avtal mellan Bildleverantörernas förening och Tidningsutgivareföreningen angående pressbilder mm

Frilansavtal mellan Sveriges Radio- koncernens arbetsgivareorganisation (SRAO) och Svenska Journalistförbundet, avtalet finns på Svenska Journalistförbundets hemsida, <http://www.sjf.se/uploads/files/11.pdf> (04-04-20)

IT-Projekt, utgivet av Svenska IT-företagens Organisation

IT-Tjänster, utgivet av Svenska IT-företagens Organisation

IT-Underhåll, utgivet av Svenska IT-företagens Organisation

Kollektivavtal för frilansjournalister mellan Svenska Journalistförbundet och Medie- och Informationsarbetsgivarna, avtalet finns på Svenska Journalistförbundets hemsida, <http://www.sjf.se/uploads/files/10.pdf> (04-04-20)

Kollektivavtal mellan Svenska Tidningsutgivareföreningen och Svenska Journalistförbundet för frilansmedarbetare, avtalet finns på Svenska Journalistförbundets hemsida, <http://www.sjf.se/uploads/files/12.pdf> (04-04-20)

Kommentarer till förlagsavtalet mellan Svenska Bokförläggareföreningen och Sveriges Författarförbund, utgivet av Sveriges Författarförbund

Musikförlagsavtal, träffat mellan Föreningen Svenska Kompositörer Av Populärmusik, Föreningen Svenska Tonsättare och Svenska Musikförläggareföreningen

Ramavtal för förlagsavtal mellan författare och bokförläggare slutet mellan Svenska Bokförläggareföreningen och Sveriges Författarförbund

Ramavtal för förlagsavtal mellan förläggare och författare mellan Föreningen Svenska Läromedelsproducenter och Läromedelsförfattarnas Förening, avtalet finns på Sveriges Läromedelsförfattares Förbunds hemsida, <http://www.slff.se/avtal/ramavtal.pdf> (04-04-20)

Ramavtal för förlagsavtal mellan översättare och förläggare, avtalet finns på Svenska Författarförbundets hemsida, http://www.forfattarforbundet.se/pdf/avtal_ram_overs_1986.pdf (04-04-20)

Statsbyggnadskontorets Allmänna villkor – Konsulttjänster (inkl Uppdrag) (1999:102), utgivet av Statsbyggnadskontoret

Statsbyggnadskontorets tillägg och ändringar till avtal 90, avtalet kan laddas ner från Statsbyggnadskontorets hemsida, <http://www.statskontoret.se/cgi-bin/bokhandel/index.cgi> (04-04-20)

Svenska Journalistförbundets frilansrekommendationer, rekommendationerna finns på Svenska Reklamförbundets hemsida, <http://www.sjf.se/uploads/files/60.pdf> (04-04-20)

Sveriges Reklamförbund och Annonsörföreningens samarbetsavtal, avtalet kan laddas ner från Svenska Reklamförbundets hemsida, http://www.reklam.se/default2.asp?ao=category&asppage=Category_show.asp&Category_id=Juridik (04-04-20)

Sveriges Reklamförbund och Sveriges Reklamfilms Producenters mall för reklamfilmproduktionsavtal, avtalet kan laddas ner från Svenska Reklamförbundets hemsida, http://www.reklam.se/default2.asp?ao=category&asppage=Category_show.asp&Category_id=Juridik (04-04-20)

Internet

Frilansavtal mellan Sveriges Radio- koncernens arbetsgivareorganisation (SRAO) och Svenska Journalistförbundet,
<http://www.sjf.se/uploads/files/11.pdf> (04-04-20)

Information om John Ruskins, <http://www.brantwood.org.uk> (04-04-20),
http://68.1911encyclopedia.org/R/RU/RUSKIN_JOHN.htm (04-04-20) och
<http://www.kirwood.com/jruskin.htm> (04-04-20)

Kollektivavtal för frilansjournalister mellan Svenska Journalistförbundet och Medie- och Informationsarbetsgivarna,
<http://www.sjf.se/uploads/files/10.pdf> (04-04-20)

Kollektivavtal mellan Svenska Tidningsutgivareföreningen och Svenska Journalistförbundet för frilansmedarbetare,
<http://www.sjf.se/uploads/files/12.pdf> (04-04-20)

Länkar till *Sveriges Reklamförbund och Annonserföreningens samarbetsavtal* och *Sveriges Reklamförbund och Sveriges Reklamfilms Producenters produktionsavtal,*
http://www.reklam.se/default2.asp?ao=category&asppage=Category_show.asp&Category_id=Juridik (04-04-20)

Ramavtal för förlagsavtal mellan förläggare och författare mellan Föreningen Svenska Läromedelsproducenter och Läromedelsförfattarnas Förening, <http://www.slff.se/avtal/ramavtal.pdf> (04-04-20)

Ramavtal för förlagsavtal mellan översättare och förläggare,
http://www.forfattarforbundet.se/pdf/avtal_ram_overs_1986.pdf (04-04-20)

Statsbyggnadskontorets bokhandel varifrån *Statsbyggnadskontorets tillägg och ändringar till Avtal 90* kan laddas ner, <http://www.statskontoret.se/cgi-bin/bokhandel/index.cgi> (04-04-20)

Svenska Journalistförbundets frilansrekommendationer, rekommendationerna finns på Svenska Reklamförbundets hemsida,
<http://www.sjf.se/uploads/files/60.pdf> (04-04-20)

Svenska Journalistförbundets hemsida,
http://www.sjf.se/bazment.aspx?page_id=2430 (04-04-20)

Rättsfallsförteckning

NJA 1967 s 264

NJA 1973 s 635

NJA 1974 s 94

NJA 1976 s 282

NJA 1990 s 499

NJA 1993 s 263

Svea HovR, DT 103, Mål T 820-02, 2002-06-03

RH 1988:107